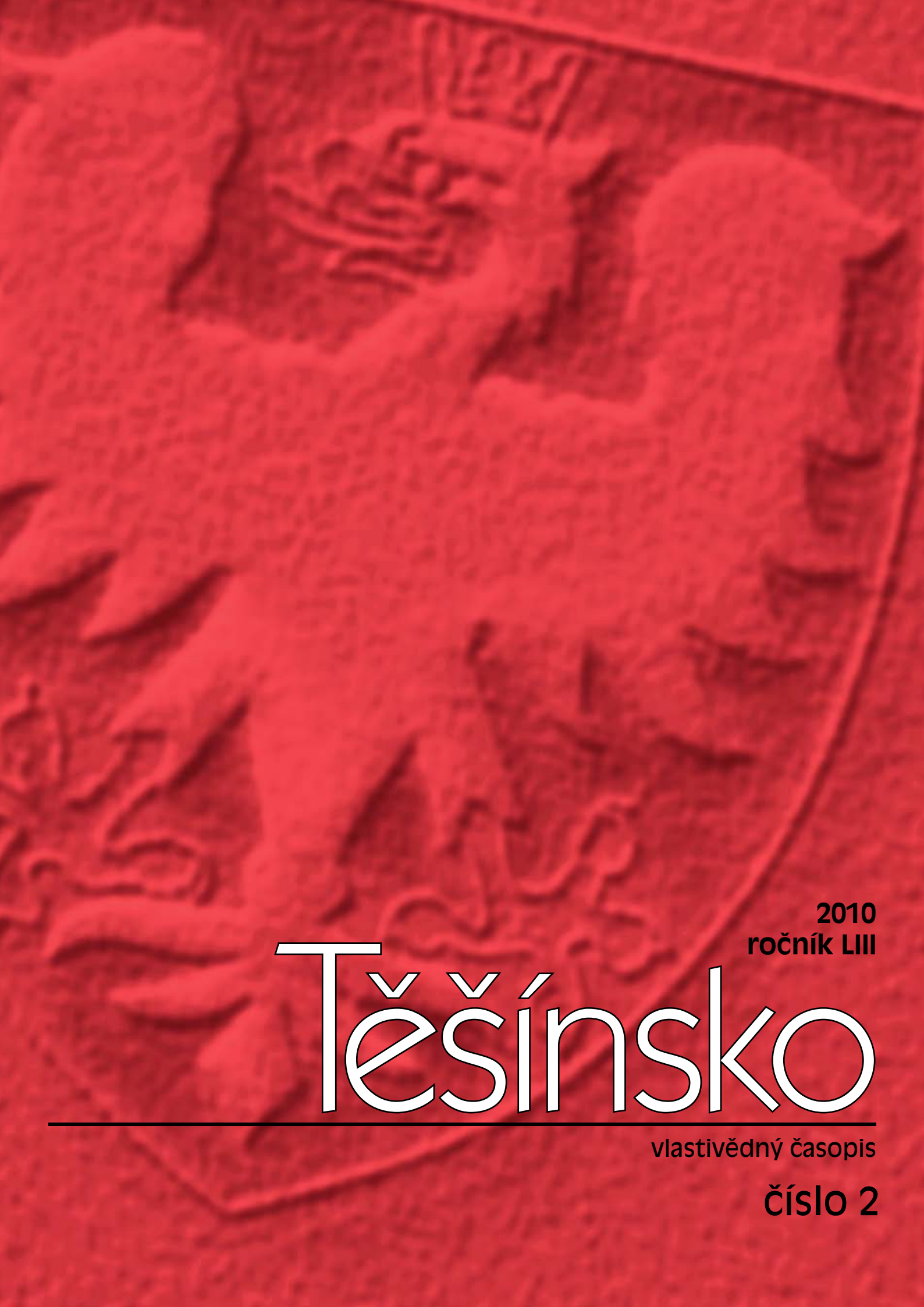

2010
ročník LIII

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 2

2010
ročník LIII

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 2

Obsah

Před devadesáti lety. Několik úvah o rozdělení Těšínska v roce 1920 v evropských souvislostech 1

II. část

Dan Gawrecki

Český Těšín devadesát let samostatným městem 7

Radim Prokop

Nevydařená oslava. Příspěvek k česko-polským vztahům na Těšínsku v roce 1947 16

Jiří Friedl

František Autrata – uznávaný pedagog nebo kontroverzní osoba? 20

Petra Blažejová

Genealogie sochaře Josefa Prackera (Proczkera) 25

Michael Morys-Twarowski

Vzpomínky na poválečný hokej v Českém Těšíně 26

Stanislav Vincour

Mezinárodní vědecká konference Šlechtic v Horním Slezsku v novověku (16.–19. století) 28

David Pindur

Z nové literatury (nejen) o Těšínsku 32

Gabriela Chromcová – David Pindur

Města a obce Těšínska se představují Český Těšín 33

Pavína Badurová

Články v tomto periodiku jsou recenzovány nezávislými recenzenty.

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně s finanční podporou Moravskoslezského kraje v rámci Programu rozvoje muzejnictví v Moravskoslezském kraji.

Adresa redakce:

Muzeum Těšínska, p. o., Hlavní tř. 15, 737 01 Český Těšín,
tel: 558 761 216, fax: 558 761 223,
e-mail: muzeum@muzeumct.cz

Redakce:

Odpovědný redaktor: PaedDr. Zbyšek Ondříčka
Výkonný redaktor: doc. PhDr. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemník redakce: PhDr. David Pindur
Redaktor: PhDr. Radim Jež

Redakční rada: PhDr. Karel Bogar; prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.;
prof. PhDr. Dan Gawrecki, CSc.; doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc.;
doc. PhDr. Dušan Janák, Ph.D.; prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.;
PhDr. Jaromír Kalus; RNDr. Jiřina Kábrtová;
doc. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.; doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc.;
PhDr. Karel Müller; doc. RNDr. Radim Prokop, CSc.;
RNDr. Miroslav Skarka; doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D.;
Mgr. Jiřina Veselská

Jazyková editace: Mgr. Lucie Brňovjáková

Překlad resumé do anglického jazyka: Mgr. Lenka Mandryšová

Grafický návrh: Petr Tesař, UPGRADE CZ s. r. o., Ostrava

Odevzdáno do tisku: 12. 5. 2010

Vyšlo: 17. 5. 2010

Tisk: Printo, spol. s r. o., Ostrava

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.

Za obsahy článků zodpovídají autoři.

Při úpravě rukopisu pro časopis Těšínsko je nutno se řídit pravidly zveřejněnými na adrese: <http://www.muzeumct.cz/tesin/tesinsko/pokyny.php>

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně, Pražská 3/14 nebo v jeho pobočkách: ve Výstavní síni Músaion v Havířově, v Památníku životické tragédie v Havířově-Životičích, v Kotlově dřevěnce v Havířově-Bludovicích, v Archeoparku v Chotěbuzi-Podobore, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karvině-Fryštátě, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlové-Lutyni, v Technickém muzeu v Petřvaldě a v Regionálním informačním centru v Českém Těšíně. Časopis lze zakoupit také v Gorolském turistickém informačním centru v Mostech u Jablunkova.

Rozšiřuje redakce, kde si lze také objednat (i telefonicky) předplatné nebo jednotlivá čísla časopisu.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku 40 Kč, celoroční předplatné 160 Kč a poštovné. Členové Klubu Muzea Těšínska získávají časopis v rámci ročního členského poplatku 200 Kč.

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605

Evidenční číslo MK ČR: E 11319

Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992.

Vážení čtenáři.

V závěru letošního července uplyne již devadesát let od rozdělení území někdejšího Těšínského knížectví na zhruba dvě stejně veliké části mezi nástupnické státy zaniklé rakousko-uherské monarchie: Československo a Polsko. Tyto skutečnosti začlenil do širších evropských souvislostí historik Dan Gawrecki v článku, jehož dokončení přináší toto číslo našeho časopisu. Jelikož lze za jeden z důsledků rozhodnutí členů pařížské mírové konference před devadesáti lety považovat rovněž vznik nového samostatného města při samotné státní hranici, věnujeme zde více pozornosti také Českému Těšínu.

Redakce

Před devadesáti lety. Několik úvah o rozdělení Těšínska v roce 1920 v evropských souvislostech

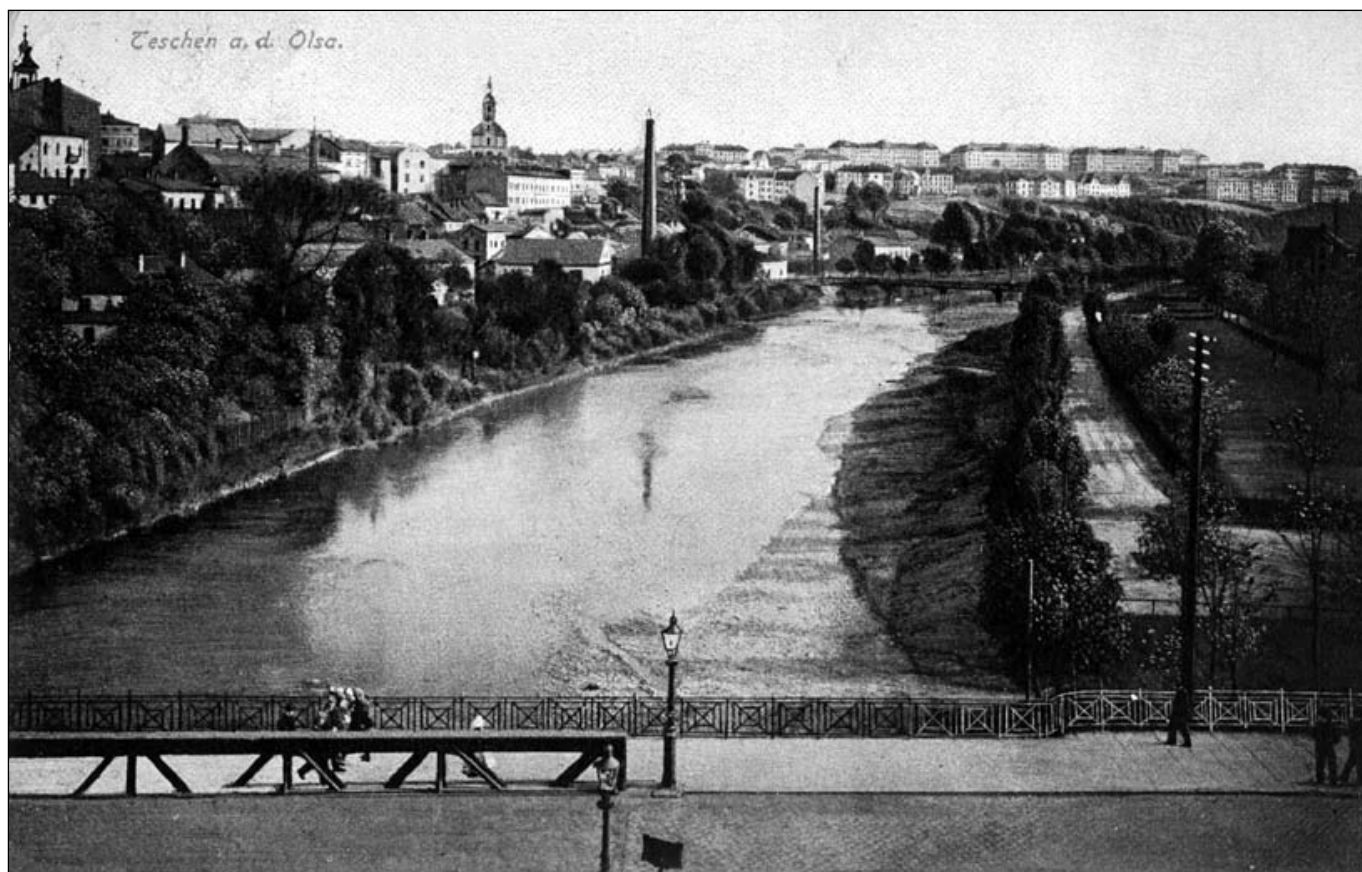
II. část

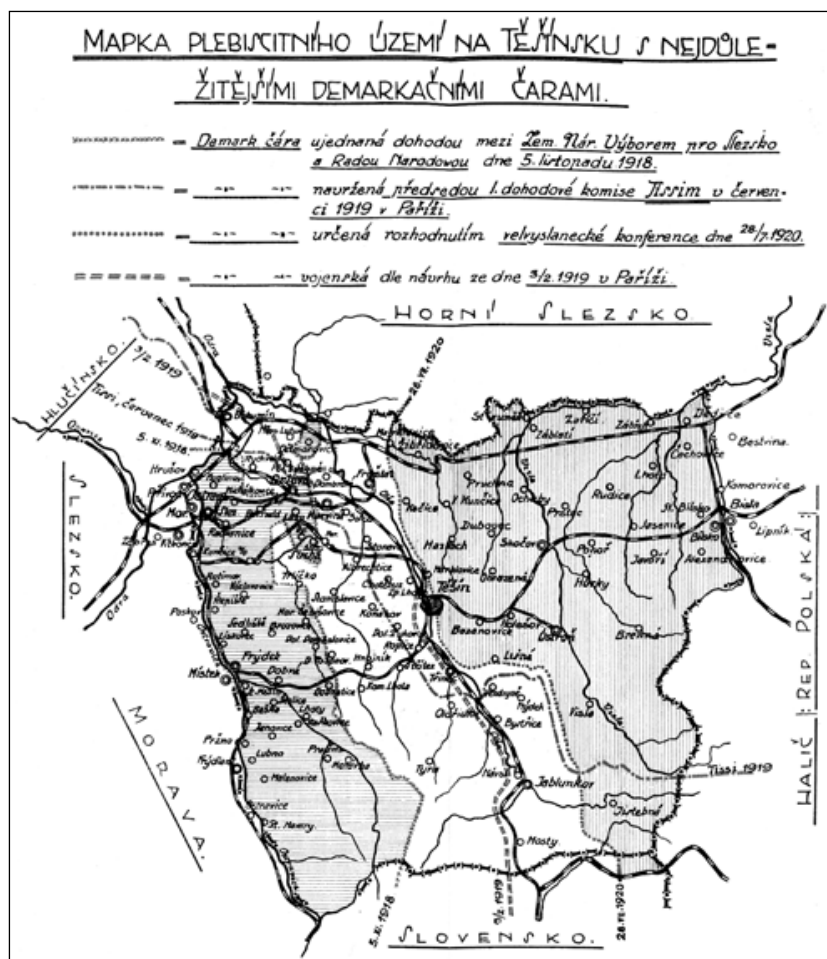
Dan Gawrecki

Vojenských zákroků připomínajících československou ozbrojenou akci na Těšínsku na přelomu ledna a února roku 1919 bychom napočítali ve střední Evropě a dalších částech světa jistě několik desítek. Např. již v polovině listopadu 1918 obsadila polská armáda severní části Slovenska a argumentujíc „polským etnickým charakterem“, usilovala o ustavení státní hranice na Váhu. V polovině ledna 1919 byla přinucena stáhnout se na někdejší uherské hranice. K vojenským střetnutím docházelo na Slovensku zejména v důsledku maďarské interpretace tzv. bělehradského příměří z 13. listopadu 1918: v polovině listopadu obsadilo maďarské vojsko Turčianský Sv.

Martin, v prosinci však bylo vytlačeno z Košic, na Nový rok vstoupilo československé vojsko do Prešpurku a v lednu 1919 dokončilo obsazení Slovenska podél provizorní hraniční linie stanovené Dohodou. Dne 27. dubna 1919 vtrhlo československé vojsko v koordinaci s Rumuny na maďarské území s nereálnými představami o získání Miškovce a Šalgotárjánu a o vytvoření koridoru směrem k Jugoslávii. Utrpělo fiasko, dvě třetiny Slovenska byly ztraceny za maďarské protiofenzivy a krátkodobé existence prešovské Slovenské republiky rad. Ve Východní Haliči se bojovalo téměř neustále, polská armáda usilovala i o Kyjev a zastavila sovětskou ofenzivu

Za státní hranici na Těšínsku byl v r. 1920 stanoven zčásti také tok řeky Olše. Na území někdejšího levobřežního předměstí Těšína vzniklo nové okresní město Český Těšín. Historické jádro Těšína bylo přiznáno Polsku, okolo r. 1915, Muzeum Těšínska

Mapa plebiscitního území s navrhovanými demarkačními liniemi poukazuje na složitý proces dělení Těšínska v letech 1918–1920, Pelc, Ferdinand: „O Těšínsko“. Vzpomínky a úvahy. Slezská Ostrava 1928

až v Varšavě v době, kdy se již definitivně rozhodovalo o tom, jak bude Těšínsko rozděleno. Můžeme dále připomenout obsazení litevského Vilna oddíly gen. Żeligowského, pozdější obsazení klajpedského kondominia Litvou, povstání ve Velkopolsku, tři polská povstání v Horním Slezsku, akci gen. Rudolfa Majstera (má pomník nedaleko lublaňského nádraží a muzeum v rodném Kamniku) v jižním Štýrsku a jiných slovinských územích, srbskou okupaci některých částí dnešního jižního Maďarska (byla ukončena až v srpnu 1921), obsazení bukovinských Černovic i východní částí Podkarpatské Rusi rumunskými vojsky, italskou anexi Rijeky, neklidné poměry v pohraničních balkánských oblastech, konfrontační vztahy turecko-řecké aj.¹

Argument, který se týká voleb do polského sejmu v souvislosti s československou vojenskou akcí, polští současníci ani většina pozdější literatury nepovažují za relevantní. Nebudeme zde rozvádět české stanovisko, které zdůrazňuje, že uskutečnění voleb na sporném území by mohlo vzbudit pocit diplomatů, že jde vlastně o území polského státu, pokusíme se raději najít jiné analogie a možné souvislosti. Např. anexe Bosny a Hercegoviny v roce 1908, okupovaných Rakousko-Uherskem od roku 1878, byla do jisté míry reakcí na vypsání parlamentních voleb

na tomto území do istanbulského parlamentu (v podstatě však šlo o rakouské obavy z naplnění mladoturecké národněpolitické platformy, která by bránila rakouské expanzi v tomto prostoru). Během prvních poválečných let se konaly volby na některých územích, o jejichž státním začlenění nebylo ještě definitivně rozhodnuto. Československá vláda se vši rozhodností zmařila uskutečnění voleb do parlamentu Rakouské republiky, které byly vypsány na 4. března 1919 i v československém pohraničí osídleném převážně německým obyvatelstvem. Došlo k demonstracím a obětem na životech (54 mrtvých), dodnes jsou tyto tragické události každoročně připomínány organizacemi vysídlených Němců. V červnu téhož roku se konaly v Československu (kromě Těšínska, Hlučínska a Podkarpatské Rusi) komunální volby. Pro Němce v československém pohraničí byla účast ve volbách problémem, neboť by mohla být chápána jako výraz toho, že se považují za občany československého státu. Voleb se zúčastnili, protože nechtěli ztratit pozice v obecních zastupitelstvech a radách v době, kdy o hranicích bylo fakticky rozhodnuto; mírová smlouva s Rakouskem v Saint-Germain-en-Laye z 10. září 1919 pouze potvrzovala faktický stav. Nesporně zajímavé jsou komunální volby v Horním Slezsku, které se konaly 9. listopadu 1919. Poláci získali v některých okresech více mandátů v obecních radách, než činil jejich podíl při sčítání lidu v roce 1910. V 762 obcích z pozdějšího plebiscitního území získali 74,1% mandátů. Výsledky plebiscitu pak nutně Polákům přinesly zklamání. Ukazují, jak složitý je vztah mezi národností posuzovanou na základě mateřského či obcovacího jazyka, důvěrou v místní elity, mírou národního uvědomění a přáním žít v tom či onom státě. To má svůj význam i pro úvahy o Těšínsku a jeho národnostní struktuře. Soudíme například, že uvažovat o národnostní struktuře Těšínska na základě výsledků komunálních voleb, jak se s tím někdy setkáváme, má daleko menší vypovídací hodnotu než analýza voleb do československého parlamentu.²

Při diplomatických jednáních vycházela česká strana mj. z historickoprávního hlediska, podle něž bylo Těšínsko součástí českých zemí. Požadovala, aby Poláci uznali českou svrchovanost nad celým Těšínskem, a potom byla ochotna jednat o odstoupení části území Polsku, ovšem s ustavenou oficiální polskou vládou. Polští představitelé akcentovali polský etnický charakter území a byli připraveni k územním kompenzacím v Horním Slezsku. Česká diplomacie zpočybňovala zásadní polský etnický trumf tvrzením o národní nevyhraněnosti značné části obyvatelstva, kterou reprezentoval Josef Koždoň. Tato část obyvatelstva neměla do značné míry sympatie pro připojení sporného území k Polsku. Spekuluje se

o její početnosti. Není záměrem tohoto příspěvku pokoušet se ji přesněji specifikovat, ale skutečnost, že J. Koždoň v posledních zemských volbách před světovou válkou porazil uznávaného polského vůdce na Těšínsku J. Londzina, zřejmě dokládá, že šlo o skupinu obyvatel se značným vlivem.³

Argumentace „historickým“ nebo „přirozeným“ právem v hraničních sporech po světové válce byla vždy účelová. V případě českého pohraničí se mohli představitelé československé zahraniční politiky opírat o českou společnost všeobecně sdílenou doktrínu historického práva, která zahrnovala představu o neměnnosti historických hranic. Republika byla vyhlášena dříve než jiné nově vznikající státy, byla i dříve mezinárodně uznána, její hranice však měla pevně stanovit až mírová konference. Francie uznala 21. prosince 1918 Československo v historických hranicích a na Slovensku až k Dohodou určené demarkační čáře. Počátkem roku 1919 se k tomuto stanovisku připojily i Velká Británie a Itálie. I když tohoto prohlášení využívala československá diplomacie v otázce sporného Těšínska, šlo vlastně o dodatečné uznání oprávněnosti vojenského obsazení pohraničních území Čech, Moravy a Slezska, v nichž výrazně převažovalo obyvatelstvo německé národnosti.

V případě Slovenska nemohly být územní představy proklamovány na základě historického práva, posledním společným státem byla Velká Morava před tisíci lety. Zde přicházelo v úvahu právo přirozené, modifikované tak, že do republiky byly začleněny mnohé oblasti s převahou maďarského obyvatelstva.

Podobně polská diplomacie, pokud šlo o nárokováná východní území, kladla požadavky na základě práva historického, mnohdy se vyskytla i představa o obnově Polska z doby před jeho trojím dělením. Převaha obyvatelstva ukrajinského, běloruského nebo litevského na východě byla nesporná. Na západě (i včetně Těšínska) se argumentovalo etnicitou obyvatelstva, která mnohdy nekorespondovala s národním uvědoměním a tužbami týkajícími se státního začlenění.

V případě Těšínska argumentovala česká diplomacie hospodářskými a komunikačními důvody. Železnice z Bohumína do Košic byla jediným efektivním spojením se Slovenskem, ostravsko-karvinský revír byl jediným zdrojem kvalitního koksovatelného uhlí pro novou republiku, uváděl se důvod, že Polská republika bude mít v Horním Slezsku daleko rozsáhlejší surovinové možnosti. Etnické složení sporných regionů případně i vůle vyjádřená v referendech nebyly pro vítězné mocnosti rýsující mapu poválečné Evropy jediným nebo vždy rozhodujícím argumentem. Když už vítězné mocnosti uznaly existenci nástupnických

států, musely přihlédnout i k nutnosti zabezpečení jejich existence. Stanovisko rozhodujících průmyslových kruhů na Těšínsku bylo většinou pročeskoslovenské, což přispělo k rozhodnutí o hranicích. Jen bílíští němečtí podnikatelé soudili, že jejich hospodářské zájmy budou lépe zabezpečeny v obnoveném Polsku.⁴

Velmi frekventovaným bylo hlásání sebeurčovacího práva. Výrazem jeho uplatnění měla být lidová referenda – plebiscity. To se týkalo i Těšínska. Problematika plebiscitů byla ovšem dosti komplikovaná a vztah k nim byl v podstatě instrumentem k dosažení těch či oněch mocenských cílů. Vítězné mocnosti odmítaly myšlenku plebiscitů na svém území – Francie např. v Alsasku a části Lotrinska, které považovala za svá samozřejmá území nespravedlivě ztracená ve válce v letech 1870–1871, vznik Svobodného irského státu rovněž nebyl výsledkem nějakého referenda, nemluvě již o právu na sebeurčení obyvatel kolonií. Itálie nepřipustila plebiscit v Jižním

*Československá antipolská
propagandistická pohlednice
z plebiscitního období,
r. 1920, Muzeum Těšínska*

*Plebiscitní pracovníci
v Těšíně, v přední řadě
druhý zleva mjr. Laška,
československý delegát
u mezinárodní komise,
Pelc, Ferdinand:
„O Těšínsko“.
Vzpomínky a úvahy.
Slezská Ostrava 1928*

Tyrolsku nebo na Istrii (ostatně tajné dohody z dob první světové války, např. v případě italském nebo rumunském, vůbec neuvažovaly o zjišťování názorů obyvatelstva oblastí, jimiž měli být noví spojenci odměněni). Státy, které válku prohrály, se bez úspěchu dožadovaly lidového hlasování, např. v českém pohraničí, v Sedmíhradsku a jiných okrajových uherských teritoriích. Ve výčtu by se dalo pokračovat.

Myšlenka lidového hlasování se výrazněji uplatnila už za Velké francouzské revoluce. K revoluční Francii byla na jejich základě připojena některá území. Pomineme různé plebiscity, jimiž si někteří vládci (Napoleon I., Napoleon III.) populisticky nechávali potvrdit svá výsadní postavení. V roce 1791 plebiscit rozhodl o připojení Mulhouse k revoluční Francii a od té doby je toto město součástí Alsaska. V 19. století Francie získala od Piemontu formou plebiscitu některá území za podporu v italském sjednocovacím

procesu (Nizza, Savojsko 1860), plebiscity podporovaly proces sjednocování Itálie, sjednocení Valaška s Moldavskem, připojení Jónských ostrovů k Řecku (1863), snad nejznámější lidové hlasování se týkalo oddělení Norska od Švédska (1905). Několik v té době zamýšlených plebiscitů nebylo realizováno.

Za světové války výrazně propagoval plebiscity nejdříve Lloyd George, po něm zejména americký prezident Woodrow Wilson. Bolševiky proklamované právo na sebeurčení až do odtržení, resp. mír bez anexí a válečných náhrad, patřilo k nástrojům získávání podpory v zájmu očekávané světové proletářské revoluce. Také s těmito pohledy se setkáváme v Horním Slezsku nebo Těšínsku v levicových koncepcích volajících po „Arbeiterrepublik Ostschlesien“.

Plebiscity byly v pojetí dohodových politiků prohlašovány za nejdemokratičtější formu rozhodování obyvatelstva o svém osudu, resp. státním začlenění. V letech 1920–1921 se jich uskutečnilo pět: Šlesvik (únor–březen 1920), Mazursko-Varmijsko (červenec 1920), Horní Slezsko (březen 1921), Korutany (říjen, prosinec 1921), Šopron-Oedenburg (prosinec 1921). Nemůžeme zde podrobněji komentovat výsledky a jejich příčiny, jen obecně konstatujeme, že kromě severního Šlesviku zvítězila myšlenka setrvání v Německu nebo Rakousku, katastrofální byly výsledky pro polskou stranu ve Varmii a Mazursku, které vysoce předčily očekávání samotných Němců. Tento plebiscit se konal zhruba ve stejné době, kdy mělo být uskutečněno lidové hlasování na Těšínsku.

I kdybychom se ztotožnili s oprávněností myšlenky plebiscitů, narazili bychom podobně jako ti, kteří je v té době organizovali, na řadu problémů: jak vymezit plebiscitní území, kdo je oprávněn hlasovat (např. zda mohou hlasovat emigranti, kteří se na plebiscitním území narodili,

*Polská antičeská
propagandistická pohlednice
z plebiscitního období,
r. 1920, Muzeum Těšínska*

zda mohou hlasovat ti, kteří se tam přistěhovali poměrně nedávno, nebo jen ti, kteří mají v oblasti „domovské právo“ atd.), do jaké míry ovlivňovala místní administrativa nebo mezinárodní plebiscitní komise průběh hlasování, zda mají výsledky charakter pro dělení území závazný či jenom informativní atd. V Horním Slezsku bylo např. odevzdáno 59,6 % hlasů pro Německo, které požadovalo podle příslušného dodatku mírové smlouvy celé Horní Slezsko; území bylo po třetím polském povstání nakonec rozděleno. A to již vůbec nebereme v úvahu argumenty týkající se „dějinné spravedlnosti“ – např. v tom smyslu, že hlasující se nemohli skutečně „svobodně a nezaujatě“ vyjádřit, protože obyvatelstvo bylo po desítky let vychováváno v cizím státním duchu, odnárodňováno apod.

Rozhodnutím Dohody došlo po československém vojenském zákroku k novému stanovení správních obvodů na Těšínsku, a to v polský neprospěch. Vzájemná československo-polská jednání o Těšínsku a dalších hraničních problémech ztroskotala. Do hry vstupovaly další aspekty spjaté s mezinárodní situací, např. s neúspěchy československé armády ve střetnutí s Maďarskem. V situaci, kdy se zdálo, že by značná část uhelného revíru mohla být přiznána Polsku, souhlasil Beneš s plebiscitem, který byl formálně vyhlášen 27. září 1919. Od konce ledna 1920 pracovala v Těšíně dohodová plebiscitní komise; plebiscitní kampaň se vyznačovala řadou násilností a obětmi na životech. Vášnivě se diskutovalo o způsobech provedení plebiscitu a jeho charakteru.

Polská strana si uvědomila, že v plebiscitu zřejmě zaujme většina Němců a Šlonzáků československé stanovisko a začala plebiscit bojkotovat, resp. jeho provedení spojovala s nejrůznějšími

podmínkami. V této situaci nadhodil polský diplomat Erasmus Piltz v Paříži možnost arbitrážního řešení. S tím Beneš jako vedoucí československé delegace v Paříži a ministr zahraničních věcí souhlasil, žádal ovšem rychlé rozhodnutí zejména proto, aby československá vláda a parlament, přesvědčené o výsledcích plebiscitu ve prospěch ČSR, arbitráž nemohly odmítnout. Polská strana váhala, což se nakonec ukázalo jako krajně nevýhodné pro polský stát. V době, kdy se začalo uvažovat o arbitráži, stála polská vojska za války s bolševickým Ruskem u Kyjeva, naopak v době, kdy došlo k souhlasu s arbitráží, stála Rudá armáda před Varšavou. Přispělo to nesporně k poklesu polské prestiže a k přesvědčení, že zájmy představitelů hospodářských kruhů v ostravsko-karvinském revíru budou lépe zabezpečeny v Československé republice. Velvyslanecká konference pak rozhodla o československo-polských hranicích na Těšínsku, Oravě a Spiši 28. července 1920. Byly akceptovány československé ekonomické a dopravní požadavky (uhelný revír a košicko-bohumínská dráha). V Československu převládalo, s výjimkou kruhů zastávajících hledisko státoprávního radikalismu, uspokojení, v Polsku zase pocit nespravedlnosti a rozhořčení nad „novým dělením Polska“. Ze sporného území získalo Československo 1 270 km² a Polsko 1 012 km².⁵

Na konečný výsledek měly vliv mnohé další faktory, které zde nezdůrazňujeme. Např. diplomatické zkušenosti českých a polských politiků a jejich zahraniční konexe (zde byla významná pozice ministra Beneše), sympatie dohodových mocností k nástupnickým státům (v případě Těšínska bylo francouzské stanovisko bližší českým požadavkům, v případě Horního Slezska sympatizovalo s polským) a v neposlední řadě

Řeka Bílá (p. Biała) přestala být od r. 1920 stáletou hranicí mezi Těšínským Slezskem a Polskem, na snímku splav v obci Bystrá u Bílska, okolo r. 1920, Muzeum Těšínska

váha, jakou vlády ve Varšavě a Praze přisuzovali jednotlivým regionům – Praha považovala získání Těšínska za problém prvořadý a zásadní, Piłsudski a jeho nejbližší spolupracovníci preferovali otázku východních hranic před hraničními problémy na západě (nejen na Těšínsku, ale i v Horním Slezsku).⁶

Těšínsko bylo rozděleno. Polská literatura často tvrdí, že tak byl narušen jednotný charakter země.⁷ Argumentuje většinou jednotností národnostní skladby. I kdybychom uznali oprávněnost tohoto argumentu, což by bylo dosti problematické, jak např. ukazuje srovnání údajů rakouských sčítání lidu např. z okolí Frýdku, Těšína a Bílska, soudíme, že o jednotném charakteru nemůže být řeči, pokud srovnáme údaje o hospodářské povaze jednotlivých částí někdejšího Těšínského knížectví. Ostatně celé Rakouské Slezsko bylo dosti zvláštním útvarem udržovaným po dělení Slezska mezi habsburskou říši a Prusko zprvu s vyhlídkou možného znovuzískání celého Slezska, později bylo spojeno s Moravou a v roce 1849 obnoveno jako autonomní zřejmě v zájmu udržení německé politické a hospodářské hegemonie; v roce 1928 bylo zlikvidováno v údajném českém politickém a národním zájmu. I Těšínsko je pojem a územní útvar dynamický, měnil se, někdy dost podstatně.

Zcela jinak vypadalo Těšínsko, když se oddělilo koncem 13. století od Opolska, prošlo dalším bouřlivým územním vývojem. Je pozoruhodné, že když dnes uvažujeme o slezských územích, máme většinou představu odpovídající poměrům před první světovou válkou.⁸ Osudy tohoto teritoria po roce 1945 byly rovněž velmi proměnlivé, nejen v Československu nebo České republice. Pokud jde o poslední dobu, povšimněme si jen rozsahu dnešních euroregionů, rozdílných mentalit a vnímání historických skutečností v (polském) Těšíně a Bílsku, dále česká media mluví o Opavsku a Těšínsku jako o severní Moravě apod. To jsou fakta, která se nám nemusí líbit, ale jsou to přece jen skutečnosti, i když vhodné spíše pro sociologický než historický výzkum.⁹

Spor o Těšínsko ovlivnil československo-polské vztahy na další desítky let. To ovšem platí i o dalších hraničních konfliktech ve střední Evropě. Původní vášně byly otupeny, ti, kteří byli aktéry nebo bezprostředními oběťmi oněch událostí, již většinou nejsou mezi námi. Lze očekávat, že s procesem sjednocování Evropy dojde právě na hranicích k toleranci a porozumění a že pohraniční regiony budou poskytovat spíše než podněty ke konfliktům inspirace ke vzájemnému sbližování a spolupráci.

European Background of Dividing Těšín Region in 1920

The author monitors the events in the Těšín Region in 1918–1920, i.e. from the end of WWI till the time when the historic Těšín Region was divided between Czechoslovakia and Poland. It points out the course and settlement of border disputes in Europe, particularly in border ethnically mixed regions. It remembers a lot of aspects and disputable issues mentioned in historiography and publicism; it states that the borders were defined by the decision of the powers that won WWI, particularly when the neighbouring involved states were unable to reach agreement. The opinions of inhabitants of the region of the dispute could have just been one of the subsidiary argument.

POZNÁMKY

- Literatura k této problematice je shrnuta v 1. části tohoto článku, viz Gawrecki, Dan: Před devadesáti lety. Několik úvah o rozdělení Těšínska v roce 1920 v evropských souvislostech. I. část. Těšínsko, 53, 2010, č. 1, s. 6, pozn. č. 9, souhrnný výklad Chlebowczyk, Józef: Między dyktatem, realiami a prawem do samostanowienia. Prawo do samookreślenia i problem granic we wschodniej Europie Środkowej w pierwszej wojnie światowej oraz po jej zakończeniu. Warszawa 1988, s. 514–527.
- K volbám viz Gawrecki, Dan: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918–1938. Český Těšín 1999, s. 31, literatura k problému (Sworakowski, Wanatowicz, Valenta, Chlebowczyk, Stępnik) viz s. 65, pozn. č. 57. Jinak je k této problematice řada materiálů, např. zajímavé vzpomínky Kirkor-Kiedroniowé. Analogie mimo Těšínsko např. Chlebowczyk, J.: Między dyktatem, s. 553; Gawrecká, Marie: Němci ve Slezsku 1918–1938. Opava 2002, s. 50–57.
- Ke Koždoňovi viz literaturu shrnutou v Gawrecki, D.: Před devadesáti lety, I. část, s. 6, pozn. č. 7; 13; jeho pozůstalost se vzpomínkami je uložena v Zemském archivu v Opavě, fond Pozůstalost Josefa Koždoňe.
- O argumentaci v hraničních sporech (tzv. historické, přirozené právo, ekonomické, strategické a další aspekty) nejobecněji v práci Chlebowczykově, pokud jde o československo-polský hraniční problém, je stanovisko zaujímáno téměř v každé rozsáhlejší práci, nejucelenější analýzy viz Valenta, Jaroslav: Česko-polské vztahy v letech 1918–1920 a Těšínské Slezsko. Opava 1961; též: Středoevropské nástupnické státy – několik reflexí. In: Jirásek, Z. – Stárková, J. (edd.): Rozpad Rakouska-Uherska a fenomén versailleského systému ve střední Evropě. Opava – Wien 1997, s. 93–102; Chlebowczyk, J.: Między dyktatem; též: Nad Olzą. Śląsk Cieszyński w wiekach XVIII, XIX i XX. Katowice 1971.
- K plebiscitům obecně srov. Chwalba, Andrzej: Historia Powszechna. Wiek XIX. Warszawa 2009, s. 230–231, 316, 335, 392; Anjenkiel, Andrzej: Plebiscyty europejskie po I. wojnie światowej. In: Janowska, H. – Nowak-Kiełbikowa, M. (edd.): Z perspektywy sześćdziesięciu lat. Referaty sesji naukowej Polskiej Akademii Nauk „Niepodległość – jej znaczenie dla rozwoju społeczeństwa polskiego“, 8–9 XI 1978. Warszawa 1982, s. 283–291; Chlebowczyk, J.: Między dyktatem, s. 528–553 (zde i Těšínsko v evropských souvislostech), dále Valenta na různých místech monografie Česko-polské vztahy a v řadě studií. V novějších Valentových pracích se zdůrazňuje, že váhání polské strany s přijetím arbitráže bylo jednou z příčin pro Polsko nevýhodného výsledku rozhodnutí hraničního sporu (vzhledem k vývoji vojenské situace za polsko-ruské války). Podobně Gawrecki, Dan: Těšínsko v období mezi světovými válkami (1918–1938). In: Borák, M. – Gawrecki, D. (edd.): Nástin dějin Těšínska. Ostrava – Praha 1992, s. 85 aj.
- Srov. Chlebowczykovy úvahy v Między dyktatem, s. 542 ad.
- Srov. např. Nowak, Krzysztof: W kwestii konsekwencji podziału Śląska Cieszyńskiego dla Czechosłowacji i górnośląskiej części Województwa Śląskiego. In: Kapała, Z. – Lesiuk, W. – Wanatowicz, M. W. (edd.): Górny Śląsk po podziale 1922 roku, 2. Bytom 1997, s. 224 (v obou dílech této práce je řada příspěvků týkajících se Těšínska).
- K územnímu vývoji Těšínska např. Spyra, Janusz (ed.): Śląsk Cieszyński – granice, przynależność – tożsamość. Cieszyn 2008.
- Gawrecká, Marie – Gawrecki, Dan: Slezské legendy, mýty, symboly a stereotypy. In: Řepa, M. (ed.): 19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvávají. Praha 2008, s. 50–64.

Český Těšín devadesát let samostatným městem

Radim Prokop

V těšínském pohraničním regionu bychom mohli jen stěží najít obdobné a sídelní charakteristikou plně srovnatelné město, které v tak krátkém historickém období zaznamenalo tolik zajímavých a pozoruhodných proměn v nejrůznějších oblastech vnitřního života.¹ Oproti jiným městům, rozvíjejícím se po celá staletí, znamenalo zde pouhé střídání jednotlivých generací důležité, někdy i rozhodující historické mezníky. Svým vývojem se zařadil Český Těšín mezi mladá města,² nikoliv však „nezletilá“. Město vznikalo, počínaje rokem 1920, jako přirozené spádové centrum západního (českého) Těšínska,³ začleněného do územních struktur nově vzniklého československého státu, ustaveného o pouhé dva roky dříve. Od svého zrodu převzalo město jako nedobrovolné dědictví společné osudy s tímto státem a bylo s ním spjato v záležitostech pozitivního i negativního charakteru. Uvedené vzájemné státotvorné vazby našly náležitou odezvu nejen v dosahu Těšínska, ale také v daleko širším ovlivnění. Před dvaceti lety jsme se na stránkách časopisu Těšínsko zamýšleli nad okolnostmi založení nového města v geopolitických souvislostech a nad úlohou vyplývající z jeho geografického postavení,⁴ jež znamenalo posílení organizačních struktur veřejné správy, městotvorných funkcí i střediskového významu v rámci rozděleného Těšínska. Od té doby zaznamenal Český Těšín řadu rozvojových proměn, které potvrdily oprávněnost výhledových předpokladů.

Od svého vzniku vstoupilo město do složité politické reality přesahující regionální rámec, vyvolalo některé mezinárodní problémy ve středoevropském kontextu, přineslo nepředvídané politické střety a regionálně těžko řešitelné situace, promítající se svými důsledky zejména do tehdejších česko-polských vztahů.⁵ Vzhledem k poloze města ve strategicky důležitém prostoru na rozmezí dvou sousedních států musela o jeho státní sounáležitosti rozhodnout mezinárodní konference ve Spa v roce 1920, vyžadující nadnárodní uznání a vzájemný kompromis mezi nejvíce zainteresovanými státy.

Území, na kterém bylo město založeno, nebylo vůbec tak bezvýznamné, jak se někdy záměrně uvádělo. Katastrální názvy Brandýs, Kamenec a Saská kupa vymezovaly pouze výchozí teritorium, v němž se postupně utvářely urbanistické znaky rozvíjejícího se městského celku. Uvedené městské části brzy splynuly se sídelním pojmem Český Těšín, jehož výstižný název měl vyjadřovat skutečnost, že nové město je součástí českého historického území na rozdíl od polského Těšína (Cieszyn). Mnozí doposud nepochopili politický ani teritoriální smysl zmíněného názvu a neprávem se podivují, proč se neobjevil název „slezský“ nebo „západní“ Těšín. Přineslo by to jen mnoho zmatků v regionálním a celostátním místopisu.⁶

Zdejší železniční uzel měl klíčové střediskové postavení, umocňované průchodem Košicko-bohumínské dráhy,⁷ důležité již za rakousko-

Košicko-bohumínská dráha od 70. let 19. století výrazně zasáhla do rozvoje předměstí Těšína na levém břehu Olše, okolo r. 1905, Muzeum Těšínska

V r. 1898 byl v domě na nároží dnešních ulic Nádražní a Štefánikovy otevřen hotel „Central Bahnhof“ (Hlavní nádraží). Později získal hladkou fasádu a nesl název „Slezský dům“, dnes hotel „Central“, okolo r. 1900, Muzeum Těšínska

uherské monarchie pro dopravní spojení do Podunají a na Balkán. Byl to nejdůležitější spoj Ostravska se Slovenskem, jež také využívalo Horní Slezsko. Doposud zavedená městská tramvajová doprava od železničního nádraží do centra Těšína vytvářela základní komunikační spojení mezi západní a východní částí dříve společného města.⁸ V novém městském útvaru se na české straně nacházely i jiné střediskové objekty nadměstské důležitosti, jako tiskárenská výroba nebo plynárenská zařízení.

Důvody k založení Českého Těšína byly nejen ekonomické a správní, ale i politické, předpokládaly rozvoj tamního kulturního a vzdělanostního potenciálu, veřejných služeb, obchodní sítě, na předním místě i správy a školství. Významné postavení v územní organizaci Těšínského Slezska vedlo k upřednostnění jeho stavebního, sídelního a demografického rozvoje. V počátečním období existence dosahovalo město počtu 8 068 obyvatel (v roce 1921),⁹ v politickém okrese Český Těšín bylo největší a následkem soustředěné zástavby vykazovalo rovněž nejhustší zalidnění. V rozvojových trendech zaznamenalo v letech 1920–1930 pozoruhodný růst intenzivním migračním přílivem obyvatel. Z měst na českém Těšínsku měly více obyvatel pouze Karviná s Orlovou (včetně Lazů) a Frýdek, zatímco nedaleký Třinec byl menší. Na relativně vysokých populačních přírůstcích Českého Těšína (v roce 1930 již 10 554 obyvatel) měl velkou zásluhu stavební rozvoj města. Český

Někdejší filiálka Centrální banky německých spořitelén v Československu na nároží dnešní Hlavní třídy a Nádražní ulice v Českém Těšíně byla vystavěna českotěšínskou firmou Eugena Fuldy v letech 1929–1931, okolo r. 1935, Muzeum Těšínska

Těšín se skladbou a uspořádáním celoměstské zástavby velmi odlišoval od okolních průmyslových měst, zaostávajících za ním zejména úrovní veřejné vybavenosti.¹⁰

Velkou předností sídelního rozvoje bylo stavební a urbanistické uspořádání, jež dávalo svým řešením a kvalitou obytného prostředí celé zástavbě Českého Těšína charakter moderního a velmi přitažlivého města, vyznačujícího se vůči vlastnímu zázemí a meziměstských vztazích v rámci těšínského regionu i v oblastním a celostátním měřítku dobrou dopravní dosažitelností. Dynamický stavební růst města byl na svou dobu pozoruhodný a účelovostí řešení pro jiná města dokonce příkladný. Město se rozvíjelo jednak stavebním a funkčním dotvářením dosavadního urbanistického jádra, jež dosud postrádalo důležité střediskové dominanty, některá potřebná veřejná zařízení a nezbytnou modernizaci bydlení, jednak zástavbou na západním předměstském obvodu. Centrální náměstí bylo teprve ve stavu zrodu a vyžadovalo nezbytné technické ztvárnění. Západní příměstský obvod nabízel dostatek územního prostoru k dalšímu sídelnímu růstu a kontrastoval se stísněnou starší zástavbou, citelně omezenou v plošných nárocích státní hranicí a tokem řeky Olše, tehdy Olzy.

V západním předměstí se za železniční trať postupně koncentrovala výstavba důležitých celoměstských školských a obslužných zařízení i správy. Územní výhody a možnost sídelního rozvoje se daleko výrazněji projeví až v pozdějším rozvoji města. Na výstavbě významných stavebních objektů¹¹ se podílely četné stavební firmy sídlící ve městě jako Fulda, Nekvasil, Friedrich, Frejžek, Wrana, Kametz nebo Wicherek. Jim vděčí město za tehdejší stavební rozvoj. Mezi architekty se do historie Českého Těšína trvale zapsal Jaroslav Fragner, autor objektu tamního gymnázia, postaveného v letech 1932–1935 ve stylu obdivovaného funkcionalismu. Dne 3. května 1958 byl tento objekt vyhlášen za kulturní památku. Z jiných důležitých staveb uveďme moderně a účelně řešenou budovu radnice z let 1928–1929 přímo na Radničním náměstí (dnes náměstí ČSA), objekty okresního hejtmanství (1924–1927), budovu hotelu Piast (stavba zahájena v roce 1928), jednu z nejmodernějších staveb na Těšínsku, stavbu české, polské a německé měšťanské školy, obchodní školy (1932), tři evangelických kostelů, bankovních domů (1931), nemocnice (1930–1937) a také nový hřbitov, v němž byla rozlišena část katolická, evangelická a židovská. Za novinku se dala považovat výstavba družstevních a soukromých domů. Ve vnitřním městě došlo ke vzniku obytné zástavby v některých prolukách. Z průmyslových staveb je možno připomenout např. městská jatka.

Jestliže v roce 1921 disponovalo město kapacitou 420 domů s úřední evidencí 1 733 bytů, v roce

1930 existovalo na jeho území již 773 domovních objektů, tedy přibližně dvakrát více než před deseti lety. Po roce 1945 se začala rozvíjet hromadná sídlištní výstavba, starý regulační plán byl nahrazen směrným územním plánem výstavby města z roku 1949, přepracovaným v roce 1957 v souladu s tzv. Rajónovým plánem Ostravsko-karvinské pánve.¹² Dosavadní sídlištní výstavba se od roku 1970 značně urychlila koncepcí panelových domů, vznikly nové sídelní útvary, jako sídliště Hrabinská, Ostravská, Slezská s úhrnnou kapacitou více než 700 bytových jednotek. Zcela nový obytný celek představuje sídliště ve Svibici. Poptávka po moderních bytech tím byla sice uspokojena, ale zase vznikly problémy se sídlištním způsobem života, takže nynější hodnocení této problematiky, zejména ve vztahu ke svibickému sídlišti, vyznívá hodně rozpačitě. Souhrnně by se dalo říci, že převážně jde o rozvojový problém vyžadující urychlená řešení po stránce občanské vybavenosti s přihlédnutím ke kvalitě životního prostředí.

Hovořit o průmyslové základně a jejím hospodářském potenciálu ve městě by bylo iluzorní, protože rozsáhlejší průmyslový závod zde nikdy neexistoval, ale to ve svém významu Český Těšín nijak bezprostředně nepocítoval. Nejlepším reprezentantem na úseku průmyslové produkce byla věhlasná Prochaskova polygrafie, nejznámější tiskárna od dob rakousko-uherské monarchie nejen na Těšínsku. Proslavila město i v zahraničí, její existence se uvádí od roku 1806. Drobná nábytkářská výroba, závod na zpracování papíru pro tisk a knižní účely, někdejší mlékárna a masná produkce dotvářejí specifickou úlohu zdejšího průmyslu. Tato orientace na spotřební a potravinářský průmysl představuje ekonomickou zvláštnost, která městu zůstala do současnosti.

Český Těšín si získal důležité střediskové postavení především svými správními, kulturními a dopravními funkcemi, které až dosud patřily k jeho nejdůležitějším rozvojovým stimulům. Četné školy, kulturní zařízení a administrativní instituce, dříve velmi frekventovaná celnice, banky a finanční úřad byly typické od založení tohoto „úřednického města“. V kulturním dění a vzdělanostním poslání připomeňme reálné gymnázium (od roku 1921), patřící k nejstarším na Těšínsku, zpočátku ještě s oddělenými českými a polskými třídami, dále obchodní akademii, obchodní školu, střední zemědělskou školu, školu pro ženskou povolání, hudební a další školská zařízení.

Město se prakticky od svého založení vyznačovalo pestrou národnostní skladbou obyvatel.¹³ Zpočátku bylo více německé než české, neboť v roce 1921 z jeho celkového počtu tvořilo německé obyvatelstvo 42%, kdežto české přibližně 30% a polské pouze 6,5%, kromě toho zhruba desetinu městského zalidnění představovali cizí státní příslušníci,

převážně polští. Do roku 1930 se národnostní skladba postupně obrátila ku prospěchu českých obyvatel, přičemž polská národnostní pospolitost zůstala nadále poměrně málo zastoupena, a to pouze podílem 15%. Vzhledem k vývoji před rokem 1921 se nedaly z dobových statistik po národnostní stránce odvozovat žádné objektivnější závěry, zejména k národnostní příslušnosti původního „místního“ obyvatelstva, kdy polští historikové někdy argumentují subjektivním názorem, že zmínění polští přistěhovalci byli ve výchozí národnostní skladbě málo zohlednění. Takové vysvětlení závisí na osobním přístupu každého jednotlivce a ke skutečné objektivitě má často hodně daleko. Po první světové válce přicházeli do Českého Těšína četní migranti z nejrozumnějších oblastí Polska, Podkarpatské Rusi i ze Slovenska, jejichž migrační mobilita byla značná a těžko zjištělná.

Národnostní proměny města mezi léty 1921–1930 podstatně ovlivnily veřejný život v něm. Mezi politickými stranami někdejšího Českého Těšína měla nejsilnější zastoupení Slezská lidová strana (tzv. Šlonzáci) vedená dlouholetým starostou města Josefem Koždoněm, dále němečtí nacionalisté (později henleinovci), z českých politických stran sociální demokraté a národní socialisté, jejichž představitelem na Těšínsku byl známý František Uhlíř. Polské stranické aktivity v rámci města i celého těšínského regionu byly dosti zaměřeny

Dominantou nové obytné městské čtvrti Rozvoj se stal kostel Německé evangelické církve (dnes Českobratrské církve evangelické). Nejstarší ze tří evangelických kostelů Českého Těšína, vystavěných v období první republiky, vznikl v letech 1926–1927, okolo r. 1937, Muzeum Těšínska

Kostel Českobratrské církve evangelické (dnes Církve bratrské) na Frýdecké ulici vznikl v letech 1928–1929 podle projektu Eduarda Davida. Sousední budova gymnázia vystavěná v letech 1932–1935 podle projektu Jaroslava Fagnera z Prahy představuje kvalitní ukázkou meziválečného funkcionalismu, okolo r. 1936, Muzeum Těšínska

Legendárním symbolem prvorepublikového Českého Těšína se stala kavárna a restaurace Avion ležící přímo u státní hranice s Polskem. Byla postavena v r. 1933 ve funkcionalistickém slohu, okolo r. 1935, Muzeum Těšínska

Mladé město navštívil československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk. V letošním roce od této události uplyne osmdesát let, 6. červenec 1930, Muzeum Těšínska

proti německým národnostním snahám, které silně ovlivňovaly veřejné mínění. Politická i národnostní situace na Těšínsku byla velice složitá a vůbec neprosplávala ke vzájemnému soužití zdejších obyvatel. Společensky důležité postavení německé pospolitosti ve městě se dá vysvětlit skutečností, že se jednalo převážně o úředníky Třineckých železárén, různé podnikatele či živnostníky, kteří zde bydleli a výrazně ovlivňovali veřejný a politický život. Německou národnost hojně přiznávali obyvatelé židovského původu, jejichž úhrnný počet byl značně vysoký. Oficiální statistiky ze sčítání z roku 1930 vykazovaly¹⁴ na území města 1 148 osob izraelského vyznání, což znamenalo téměř každého desátého občana.

V náboženské skladbě,¹⁵ pro město neméně zajímavé, převládali příslušníci římskokatolického vyznání (6 293 osob), početné zastoupení měli rovněž evangelíci (2 568) a drobné denominace, pro Těšínsko tak typické. Pestrá národnostní i náboženská skladba vyplývala ze zmíněného migračního pohybu, jenž byl hlavním zdrojem populačního růstu města. Čeští přistěhovalci i mnozí místní obyvatelé v období největšího sídelního rozvoje Českého Těšína přišli jak ze širšího Těšínska a Ostravska, tak i z mnohem vzdálenějších

oblastí. Město je přitahovalo zajímavým obytným a v zaměstnání přímo motivujícím prostředím, atraktivním zejména pro mladé absolventy vysokých škol. Tím můžeme také odůvodnit velmi příznivý sociální, vzdělanostní a věkový profil obyvatel s ohledem na další vývoj města. Státní zaměstnanci, početně zastoupení v nejdůležitějších veřejných profesích, obvykle přišli z různých oblastí širokého vnitrozemí, někdy i z jiného národnostně vyhraněného pohraničí. Tak se stal Český Těšín mladým městem s pozoruhodným způsobem života.

Slibný rozvoj zcela zvrátily pohnuté události pro mnohé nečekaného polského záboru na podzim roku 1938 a následná německá okupace,¹⁶ které vyvolaly rozsáhlé a často vynucené vystěhovalectví českých obyvatel, patřící k největším z okupovaných měst na českém Těšínsku. Tato skutečnost byla zapříčiněna vysokým počtem státních i veřejných zaměstnanců, na nichž převážně spočíval střediskový význam Českého Těšína. Uprchlíci našli „přístřeší“ většinou v přilehlém vnitrozemí, jejich osobní prožitky byly často velmi nepříjemné, místa nového pobytu si obvykle sami neurčovali, protože charakterem povolání byli v četných případech odkázáni na společenské potřeby. Mnozí z nich si zvolili nové působiště ve státních nebo veřejných službách přímo na Ostravsku, jiní, a nebylo jich málo, na Valašsku, Slovácku nebo ve větších městech, která jim nabízela poněkud lepší uplatnění. Někteří jednotlivci židovského původu uprchli z Českého Těšína před nejistotou nebo z obavy horších očekávání do zahraničí.

Za okupace se stal Český Těšín součástí Těšína (nejprve jako Cieszyn-Zachodni, od září 1939 Teschen-West)¹⁷ a v této aglomeraci zůstalo prakticky až do osvobození. Došlo k celkové populační stagnaci, neboť úbytek českých obyvatel byl přece jen dosti patrný. Pokles zalidnění se v rámci tehdy aglomerovaného městského celku nedá věrohodněji statisticky vyjádřit a mohl být dobově zajímavý, přestože jej částečně vyvážili přistěhovalci z východního Těšínska a ze vzdálenějších polských oblastí. Nacistická okupace způsobila značné národnostní deformace, výstižněji vyjádřeno „přeliv“ (volkslistáři), které se později staly závažným regionálním problémem.

V prvních poválečných letech, kdy město procházelo složitým politickým vývojem,¹⁸ znovu krátkodobě ožily některé dřívější národnostní spory, vyvolávané spíše zvenčí (katovický rozhlas) nebo nacionalistické tendence jisté části místních obyvatel, jejichž vyvrcholením byla tzv. Cieslarova platforma. Odsun Němců proběhl vcelku bez vážnějších problémů, někteří se usídlili v někdejší NDR. Na poválečném osídlení a rozvoji města se výrazným způsobem podíleli jeho dřívější čeští obyvatelé, kteří se postupně vraceli a mnozí z nich se stali skutečnou oporou jeho obnovy. Zdejší

usedlíci se někdy obtížně vyrovnávali s novými společenskými poměry. Zmínění volkslistáři tvořili v roce 1945 téměř tři čtvrtiny (72,4%). Zvolili raději vyčkávací taktiku, dokud se nestali plnoprávními občany. Počet obyvatel ve městě se zpočátku zvolna zvyšoval a teprve v roce 1950 dosáhl předválečné úrovně (12 693 osob). K rychlejšímu růstu zalidnění došlo teprve od 70. let rozsáhlejší obytnou výstavbou, administrativními změnami a přílivem nových obyvatel za lepším bydlením a kvalitnějším životním prostředím.

Obnovený politický okres Český Těšín vykazoval po roce 1945 pozoruhodnou stabilitu z hlediska společenského a kulturního. Město Český Těšín jako jeho administrativní středisko bylo po dopravní stránce relativně snadno dostupné a sepětí s okolními obcemi dostatečně prověřil dosavadní vývoj. V politickém a veřejném životě města měly až do Února 1948 rozhodující postavení Československá strana národně-socialistická (dále jen ČSNS), Československá strana lidová (dále jen ČSL) a ČSSD. Ke KSČ se zpočátku hlásila jen malá část obyvatelstva zaměstnaného v Třineckých železárnách a karvinských či ostravských dolech. Ve volbách roku 1946 zvítězila v Českém Těšíně při celkovém počtu 4 107 zúčastněných voličů ČSL s 1 362 hlasy. Další strany Národní fronty obdržely tento počet hlasů: ČSNS 1 246, ČSSD 772 a KSČ 643. Únorovým převratem byl značně ochuzen dosavadní veřejný život, strana národně-socialistická byla zrušena a také sociální demokracie zlikvidována organizačním sloučením s KSČ, obdobný osud postihl též lidovou stranu, tedy ty politické strany, které měly ve městě největší váhu. Likvidační politického okresu Český Těšín od roku 1960 ztratilo jeho správní centrum řadu důležitých střediskových funkcí,¹⁹ jejichž absence je dosud patrná. Málomocné město srovnatelné kategorie v ostravském regionu bylo ve svém politickém a společenském postavení reorganizací veřejné správy tak citelně postiženo. Pouťová proletarizace města v období totalitního režimu se v průběhu tzv. socialistické industrializace a později normalizačního systému ještě prohloubila, neboť jeho sídlištní rozvoj zajišťoval v nemalé míře vynucenou potřebu pracovních sil pro okolní těžký průmysl.

Rozsáhlejší poválečná výstavba²⁰ byla zahájena v období tzv. dvouletky, postupně bylo postaveno Sídliště ONV a další důležité veřejné objekty, např. Těšínské divadlo s českou a jedinou polskou scénou v celém státě. Roku 1949 bylo založeno samostatné polské gymnázium, dvojjazyčnou výuku zajišťovala Střední ekonomická škola (nynější Obchodní akademie) a Střední zemědělská škola. Město si nadále udržovalo prioritu ve vzdělanostním a kulturním poslání i v administrativně-politických funkcích. Sídlní velikost a celková lidnatost Českého Těšína nejrychleji vzrůstala v letech 1960–1990,

vyvrcholení podle pravidelných sčítání lidu znamenal rok 1991, kdy město dosáhlo 28 711 obyvatel, oproti stavu v roce 1950 tedy dvou a půl násobku. Již v následujícím desetiletí (do roku 2001) pokleslo zalidnění města na 26 429 obyvatel, což se dá vysvětlit obecnými příčinami transformačního procesu, přetrvávajícím záporným migračním saldem (převahou vystěhovalectví) a postupným stárnutím obyvatelstva. V nejbližším výhledu nelze předpokládat, že dosavadní demografická bilance zaznamenaná příznivější průběh.

Z hlediska tolik diskutované národnostní skladby²¹ může připadat překvapující, že mezi léty 1991–2001 se ve městě snížil počet obyvatel polské národnosti z 5 110 na 4 247 osob, ale u národnosti slovenské vzrostl z 879 na 1 155 příslušníků. Již dříve se ve městě usídlila populace řecká (politici uprchlíci) a bulharská (pro potřeby sídelní výstavby Ostravska), nově např. Vietnamci, Ukrajinci aj. Po válce přistěhovaná romská komunita je ve skutečném počtu téměř nezjistitelná následkem trvalého migračního pohybu. Počtem i veřejnými aktivitami je pro město z tradičních národnostních minorit nejdůležitější nyní již menšinová polská populace, která se ve svém významu a pospolitosti opírá o nesporné přednosti organizační a širokou zájemovou i veřejnou

Jedním z mnoha moderních objektů vystavěných v Českém Těšíně v období první republiky byl Poštovní a telegrafní úřad v sousedství nádraží Košicko-bohumínské dráhy. Stavba byla dokončena v prosinci 1931, okolo r. 1933, Muzeum Těšínska

Z každodenního života na dnešní Hlavní třídě v období nacistické okupace. Podle vyhlášky z 8. září 1939 musely být všechny obchody ve městě opatřeny nápisy a štíty v německém jazyce, okolo r. 1940, Muzeum Těšínska

*Výstavba obytného domu
na nároží Gymnazijní
a Komenského ulice, r. 1957,
Muzeum Těšínska*

činnost (Hlavní výbor PZKO, Rada Poláků, publikační možnosti, kontakty s přílehlým zázemím i zahraničím).

Bytová výstavba se v posledních letech realizovala především díky soukromým investorům, jednalo se o četné realizace střešních nástaveb a půdních vestaveb u starších objektů, zastavování proluk v centru města a individuální bytovou výstavbu. V rámci stávající bytové situace se stále intenzivněji začínaly projevovat problémy spjaté se špatným technickým stavem bytových domů a to především v případě panelové sídlištní zástavby. Ke zlepšení podmínek bydlení obyvatel proto postupně napomáhá komplexní regenerace sídliště Svibice, ale také dalších obytných okrsků, umožňující čerpání dotačních podpor.

Tvář města by měly do budoucna ovlivnit stavební a investiční záměry především v oblasti zvané „Zlatý trojúhelník“. Jde o území o rozloze přibližně 7 ha přímo v centru Českého Těšína, v oblasti současného autobusového nádraží a přílehlých parkovacích ploch, kam už meziválečné územní plány situovaly nové obchodně administrativní a kulturní centrum. Výstavba nového centra nadále zůstává pro vedení města trvalou výzvou. Vzhledem k velmi dobré komunikační poloze a dostupnosti by zde v rámci projektových a architektonických studií

*Slavnostní otevření nového
Kulturního domu s divadlem
a hvězdárnou na Ostravské
ulici v Českém Těšíně,
29. duben 1961,
Muzeum Těšínska*

měly být po mnoha desetiletích konečně postaveny komerční a polyfunkční objekty. Do budoucna jsou v katastru města také vyčleněny lokality, na kterých je možno bytovou zástavbu rozšiřovat. Jednou z nich je např. lokalita poblíž ulice Sokolovská, v níž by podle typu zástavby mohlo být postaveno více než 700 bytů. V současné době probíhají práce na obnově původního zdevastovaného atletického sportovního areálu na Frýdecké ulici.

Téměř polovina ekonomicky aktivního obyvatelstva Českého Těšína dnes vyjíždí za prací mimo město. Pracovní příležitosti v oborech jako jsou hornictví a hutnictví se postupně omezují vzhledem k tomu, že důlní podniky ukončují svoji činnost a průmysl prochází restrukturalizací. I když v současné době ve městě i okolí existuje poměrně značné množství podnikatelských subjektů, nabídka pracovních míst je zatím nedostačující. K nejvýznamnějším zaměstnavatelům ve městě náleží polygrafické podniky. Dominantní místo zde zaujala vedle tradičních Těšínských tiskáren firma Finidr, která je dnes největší tiskárnou v České republice. K novým firmám, které se výrazněji podílejí na vytváření pracovních míst a jejichž sídlem se stala nedávno otevřená průmyslová zóna města Český Těšín „Pod Zelenou“, je např. firma Kovona Systém. Jihokorejská firma Donghee Czech, která zde má rovněž své výrobní haly, se věnuje výrobě autopříslušenství pro jinou jihokorejskou společnost Hyundai, jejíž nová továrna s montážními linkami vyrostla poblíž rychlostní komunikace R 48, spojující Český Těšín s Frýdkem-Místkem v průmyslové zóně v nedalekých Nošovicích. Obdobnou roli dodavatele pro Hyundai plní v Českém Těšíně další jihokorejská firma PHA. Bankovní sektor je ve městě zastoupen pobočkami několika společností – např. Komerční banky, České spořitelny, Československé obchodní banky nebo GE Money Bank.

Stěžejním úkolem v oblasti silniční dopravy zůstává dokončení rekonstrukce páteřní nadřazené dopravní sítě zahrnující silnice I/48, I/11 a II/468, které mají zlepšit celkovou situaci tranzitní dopravy směřující na hraniční přechody do Polska a na Slovensko. Splnění úkolu by znamenalo zklidnění dopravy v centru města a také minimalizaci negativních vlivů dopravy na životní prostředí. R 48 umožňuje již dnes přímé napojení města na ostatní českou dálniční síť jižním směrem, postupně se realizuje i napojení východním směrem na Slovensko. Dopravní situaci postupně mění i napojení silniční dopravy na Polsko. K zintenzivnění přeshraniční dopravy došlo již po podepsání dohody o bezvízovém styku mezi tehdejší ČSFR a Polskem 2. května 1991, především však po přistoupení Polska a České republiky k Evropské unii. V únoru 1995 byl otevřen železniční hraniční přechod Český Těšín-Cieszyn na trati, která byla pro osobní dopravu mimo provoz od roku 1947. Zpočátku se

železniční spojení obou měst těšilo velkému zájmu veřejnosti, postupně byly zavedeny i přímé vlakové spoje s Katovicemi a Bílskem, v roce 2009 však došlo k ukončení provozu osobních vlaků na této trati pro minimální zájem klientů o tento způsob dopravy. Vstup České republiky a Polska do tzv. Schengenského prostoru Evropské unie v prosinci 2007 přinesl městům na obou březích Olše nové možnosti a umožnil zcela volný pohyb osob přes státní hranici včetně definitivního odstranění dosavadních pasových a celních kontrol. Následně byly v průběhu roku 2009 zcela odstraněny z obou mostů přes Olši střešní konstrukce někdejších stanovišť pohraniční stráže. Dnes může státní hranice kdykoliv překročit každý občan obou sousedních zemí. Volný pohyb osob přes hranice se však také projevil ve zvýšené drobné kriminalitě ve městě, především hospodářského rázu, zvýšením počtu dopravních přestupků řidičů apod. Příkladem, jak lze takovou situaci úspěšně řešit, bylo přechodné zavedení společných hlídek městských strážníků z Českého Těšína a Cieszyna.

Město nadále plní významnou funkci středoškolského centra regionu. Nachází se zde gymnázium s českým jazykem vyučovacím, gymnázium s polským jazykem vyučovacím a tři další střední odborné školy se zaměřením na ekonomii, zemědělství, hotelnictví, cestovní ruch, stravování a polygrafii. Každodenně přijíždí do města přes 1 700 studentů z celého českého Těšínska, což tvoří téměř 70% všech středoškolských studentů v Českém Těšíně. Ve městě působí také základní umělecká škola s hudebními a výtvarnými obory, v níž studují rovněž žáci z okolí města. Nedávno bylo v Českém Těšíně otevřeno studium vysokoškolské – Ostravská univerzita zde zahájila výuku některých předmětů, které zajišťují katedry sociální a regionální geografie, polonistiky a další.

Zajímavým společenským a intelektuálním fenoménem vývoje Českého Těšína zůstává vzdělanostní skladba obyvatel jako důsledek této tradiční dobře rozvinuté školské a kulturní vybavenosti. Díky ní sociální otřesy 90. let daleko méně ovlivnily zdejší společenské a hospodářské poměry než v některých okolních městech, dodávna jednostranně závislých na těžkém průmyslu. Podílem obyvatel s vysokoškolským vzděláním k počtu ekonomicky aktivních (10,8%) se město v roce 2001 v rámci ostravského regionu nacházelo hned za Ostravou (12,9%), mírně před Třincem (9,1%) a v daleko příznivější vzdělanostní situaci než Orlová (6,2%) a Karviná (5,7%). Podílem osob s úplným středoškolským vzděláním zaujímá dokonce vedoucí místo (32,9%) před Frýdkem-Místkem a Ostravou.²²

V nových společenských poměrech se ve městě podstatně změnila skladba a úroveň obchodně obslužné vybavenosti. K centrálnímu supermarketu

společnosti Billa, postavenému na Jablunkovské ulici u vyústění nového nádražního podchodu, v průběhu devadesátých let přibýly i další obdobné hypermarkety v sousedství (společnosti Tesco, Lidl a další). Na Jablunkovské ulici soukromí investoři vybudovali zcela nové rozsáhlé obchodní prostory, které nabízejí dosud nevídaný standard služeb včetně parkování a stravování klientů a konkurují tradičním kamenným obchodům v centru města. Přesto po roce 1989 vznikly rovněž další maloobchodní prodejny, rozšířila se síť restauračních zařízení, peněžních institucí, pojišťovacích služeb a jiných důležitých objektů. V sousedství náměstí byla vybudována nová městská tržnice s provozovnami restaurací, lékáren, bank a služeb.

Poloha Českého Těšína u hraničního přechodu s Polskem a přítomnost turisticky zajímavého prostředí blízkých Beskyd je výborným dlouhodobým odrazovým můstkem pro rozvoj cestovního ruchu. Nezastupitelnou roli v této oblasti v příhraničním regionu zajišťuje Regionální informační centrum při Muzeu Těšínska. Informační centrum vzniklo jako první svého druhu v celém českém Těšínsku a je zařazeno do sítě obdobných center vládní agentury CzechTourism. Rezervy jsou však shledávány v kapacitách ubytovacích možností. Ve srovnání s ostatními městy podobné velikosti a atraktivity

Sídlíště Hrabinská v Českém Těšíně bylo předáno do užívání v letech 1964–1968. Bylo vystavěno Pozemními stavbami n. p. Nitra podle projektu Krajského projektového ústavu Ostrava, okolo r. 1970, Muzeum Těšínska

Areál objektů Základní školy na Slovenské ulici byl vystavěn v letech 1992–1994, r. 1996, Muzeum Těšínska

Historická budova Muzea Těšínska na Hlavní třídě v Českém Těšíně. Sídli v ní Regionální informační centrum, jedno z nejstarších v kraji, okolo r. 2000, Muzeum Těšínska

prostředí je jich v Českém Těšíně, i přes existenci tradičních hotelů Central a Piast a několika penzionů a soukromých ubytovacích kapacit, stále velký nedostatek.

I v současnosti náleží jedna z nejvýznamnějších aktivit ve městě kultuře. Kulturní dění je obohaceno existencí řady významných kulturních a společenských zařízení nadregionálního významu. Vedle Těšínského divadla a Muzea Těšínska to jsou zejména Kulturní a společenské středisko Střelnice (dále KaSS), Městská knihovna se svými pobočkami a řada dalších organizací a spolků. Hlavní náplní činnosti KaSS je pořádání společenských a kulturních akcí, mezinárodních festivalů, přehlídek, soutěží, divadelních a filmových představení a dalších akcí. Podílí se také na městské klubové činnosti (Kruhu přátel hudby, Klubu přátel výtvarného umění, Astronomického klubu a Filmového klubu). Zájmová činnost je zastoupena soubory, které se na prezentaci kulturního dědictví regionu podílejí již několik desítek let. Jen výběrově jmenujme dětský folklorní soubor Slezanek, folklorní soubory Olza a Slezan aj. Středisko Střelnice provozuje také kino Central ve Štefánikově ulici a hvězdárnu umístěnou v budově Těšínského divadla. Na formování kulturního života se dále podílejí rozmanité občanské a církevní subjekty. Mezi hlavní provozovatele nestátních sociálních zařízení náleží Česká katolická charita a evangelicky orientovaná Slezská diakonie založená v roce 1990. Obdobně jako charita se i diakonie soustřeďuje především na pomoc handicapovaným občanům a jejich zapojení do života města a v Českém Těšíně provozuje tři střediska: Eden, Lydie a Eben-Ezer. Připomeňme také obnovení činnosti a nárůst počtu občanských sdružení a organizací po roce 1989, za zmínku stojí obnova Matice slezské a její Těšínské oblasti.

Město Český Těšín, obdobně jako další česká města a obce regionu, se zapojilo do společenství, které s některými obcemi a městy na polské straně hranice vytváří zájmové uskupení pro vzájemnou přeshraniční spolupráci – tzv. Euroregion

Těšínské Slezsko.²³ K jeho oficiálnímu ustavení došlo 22. dubna 1998. Nejrůznější programy, které umožňují prostřednictvím tohoto Euroregionu čerpat evropské dotace, se spolupráce mezi městy Český Těšín a Cieszyn přirozeně prohlubuje a rozvíjí. Jednou ze společných aktivit je unikátní dlouhodobý projekt dvou hraničních měst nazvaný Těš se Těšínem – Zahrada dvou břehů (Ciesz sie Cieszyinem – Ogród dwóch brzegów). Cílem projektu je zpracování urbanistické studie, která by řešila revitalizaci zastavěných území podél obou břehů řeky Olše tak, aby se tato oblast stala místem skutečného odpočinku, sportu a relaxace. Na vzniklou studii navazují další významné aktivity a projekty, přičemž k nejvýznamnějším náleží revitalizace Masarykových sadů (její součástí je i výstavba nového pomníku T. G. Masaryka a repliky proslulé kavárny Avion z meziválečného období). Přeshraniční spolupráce měst Český Těšín a Cieszyn nabývá stále většího významu, díky ní se daří realizovat nejen některé investiční záměry, ale především kulturní a společenské akce.

Ke kulturním tradicím města neodmyslitelně patřily tradiční festivaly a přehlídky pořádané v průběhu roku – dubnový filmový festival Kino na Hranici a květnový divadelní festival Na hranici, od roku 2004 pořádaný pod názvem Bez hranic. V jeho závěru bývala udělena nejlepšímu souboru daného ročníku symbolická cena Zlomené závory, která je charakteristickým znakem festivalu. Z oblasti hudby připomeňme jazzové koncerty v říjnu a listopadu známé jako Těšínský jazzový podzim a Těšínský vokální festival. Společným svátkem dnešních dvou samostatných měst, odkazujícím na jejich společné dějiny, zejména na legendární založení města Těšína v roce 810, se stal Svátek tří bratří, konaný každoročně v červnu.

V současné době vytváří Český Těšín se sousedním Cieszynem charakteristické přeshraniční dvojměstí, obývané více než 60 tis. obyvateli, které svým významem a rozsahem představuje nadregionální sídelní uskupení, jehož hospodářské a společenské funkce přesahují státní hranici rozděleného Těšínska. Český partner v tomto dvojměstí je mnohem mladší. Zatímco první písemná zmínka o Těšíně je z roku 1155, má tedy Český Těšín jen poměrně krátkou historii. Za několik uplynulých desetiletí své existence však bylo město zcela vybudováno, jak dokládají meziválečné územní plány a velkorysá výstavba realizovaná do roku 1938 i následující poválečná výstavba, což dalo dnešnímu městu do vínku dobrý základ. Do současné podoby vyrostl Český Těšín přičiněním mnoha lidí. Město se poměrně rychle stalo moderním, sebevědomým sídelním centrem, ale především správním, kulturním, osvětovým a obchodním celkem s významným podílem střediskových funkcí. Český Těšín jednoznačně potvrzuje své místo v rámci

České republiky a oprávněnost nezávislé existence. V roce 90. výročí svého trvání se má čím pochlubit. Dobré perspektivy vývoje Českému Těšínu navíc slibují po roce 1989 nové možnosti v souvislosti s územním rozvojem okolního regionu českého Těšínska. Především však jeho jedinečná poloha při státní hranici, výhodná spádová dostupnost, rozvinutá dopravní infrastruktura a napojení na širší

ostravskou aglomeraci prostřednictvím stále modernizované sítě silniční i železniční dopravy. Dále také vhodný prostor pro další bytovou zástavbu, objekty služeb a další infrastruktury a nezbytné zázemí pro rekreaci i pro investiční příležitosti, jsou nejlepším příkladem skutečnosti, že mladé město svou dosavadní historickou úlohu naplnilo a celkovým významem potvrdilo.²⁴

Český Těšín, pohled z Piastovské věže v Těšíně, r. 2009, foto David Pindur

Český Těšín – an independent town for ninety years

The article briefly remembers the main development stages of Český Těšín that was created by the decision of the peace conference in Paris regarding division of the formerly single region of the Těšín Principedom between Czechoslovakia and Poland in July 1920. Thanks to the Czechoslovak government loan, the former left-bank suburbs of Těšín were transformed into an independent modern town, a centre of a political district. Bigger attention is paid to assessment of the development in the past twenty years that also meant opening the borders with the neighbouring Poland. Český Těšín has kept important supra-regional functions particularly in the cultural and social areas. The past 90 years confirmed correctness of the existence and viability of the location.

POZNÁMKY

- 1 Takové označení je plně oprávněné a dá se odůvodnit řadou existenčních faktorů. Město se totiž nerozvinulo na industriální a ekonomické bázi, ale vlivem příznivé sociální skladby, na níž se zakládaly jeho administrativní, vzdělanostní, kulturní a společenské funkce. Nemalý význam přitom měla geopolitická úloha, která nebyla vždy plně doceněna. Blíže k těmto otázkám z pohledu historického kolektivní práce Borák, Mečislav – Gawrecki, Dan (edd.): *Nástin dějin Těšínska*. Ostrava – Praha 1992.
- 2 Z hlediska trvání může být časově srovnatelné s Baťovým Zlínem, vzniklým za poněkud jiných okolností jako město průmyslového rozvoje.
- 3 Svou geografickou polohou je k tomuto poslání přímo určeno.
- 4 Valenta, Jaroslav: Rozdělení Těšínska před sedmdesátí lety. *Těšínsko*, 33, 1990, č. 4, s. 1–4; Prokop, Radim: Sedmdesát let města Českého Těšína. *Těšínsko*, 33, 1990, č. 4, s. 5–8.
- 5 Grobelný, Andělín – Čepelák, Bohumil (edd.): *Český Těšín 50 let městem*. Studie a materiály k minulosti a výstavbě města. Ostrava 1973.
- 6 S tímto názorem jsme se setkávali zejména v roce 1991 ve spojitosti s uváděním „moravské a slezské“ národnosti.
- 7 Znamenala pro nové město Český Těšín i historický Těšín jeden z rozhodujících dopravních činitelů a k připojení levobřežního Těšínska k ČR přímo existenční úlohu k zachování celistvosti Ostravsko-karvinské uhelné pánve. K této problematice nejnověji Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska. 1918–1924*. Opava 2009.
- 8 Dembiniok, Marian (ed.): *Tramvají po Těšíně. Tramwajem po Cieszynie*. Český Těšín 2008.
- 9 Statistický lexikon obcí v RČ. II. Morava a Slezsko. Praha 1924.
- 10 Na urbanistickém charakteru se velkou mírou podílela koncentrovaná zástavba v jeho sídelním jádru. Malou katastrální rozlohu si vysvětlíme roztržitostí zástavby nejbližších obcí v důsledku slezského stavebního řádu z tereziánského období. Proto městu scházelo vlastní předměstí a centrální zástavba byla při nedostatku územních ploch vysoce koncentrována.
- 11 Grobelný, A. – Čepelák, B. (edd.): c. d., s. 137–152.
- 12 Prognostická studie Český Těšín – Třinec, Stavoprojekt Ostrava, červen 1973.
- 13 Prokop, Radim – Kovář, Jiří: Český Těšín v pohledu na obyvatelstvo. *Těšínsko*, 28, 1985, č. 2, s. 14–19.
- 14 Statistický lexikon obcí v RČ, 1935, s. 109.
- 15 Tamtéž.
- 16 Borák, Mečislav: Těšínsko v letech 1938–1945. In: Borák, M. – Gawrecki, D. (edd.): *Nástin dějin Těšínska*, s. 102–116, kde je město zahrnuto do celého těšínského regionu.
- 17 Tamtéž, přihlédnuto zejména k politickým událostem západního Těšínska.
- 18 Tamtéž, v této souvislosti zkoumány především otázky územně správního členění a aspekty politického vývoje.
- 19 Prokop, Radim: Sídelně ekonomické vztahy v procesu koexistence pohraničních měst Českého Těšína a Třince. *Slezský sborník*, 80, 1982, č. 1, s. 31–57. Většinu těchto funkcí převzala okresní města Frýdek-Místek a Karviná.
- 20 Tamtéž.
- 21 Srov. Zahradnik, Stanisław: *Struktura narodowościowa Zaolzia na podstawie spisów ludności 1880–1991*. Trzyniec 1991; též: *Národnostní struktura na Zaolší podle výsledků sčítání lidu /1880–1991/*. In: Borák, M. (ed.): *Nástin dějin Těšínska*, s. 159–254.
- 22 Šrajárová, Olga (ed.): *Vývojové proměny postsocialistických měst ostravského a hornoslezského regionu v podmínkách transformace*. Opava – Šenov u Ostravy 2006.
- 23 Runge, Jerzy (red.): *Terytorialny system społeczno-ekonomiczny pogranicza województwa Śląskiego i Północnych Moraw oraz strategię jego rozwoju*. Katowice 2003; Mašata, Jiří: *Kalendářium česko-polských pohraničních vztahů na Těšínsku v letech 1990–1999*. *Těšínsko*, 43, 2000, č. 2, s. 17–21; Prokop, Radim: *Český Těšín a euroregion Těšínské Slezsko: K osmdesátému výročí samostatného města a rozdělení Těšínska*. *Těšínsko*, 43, 2000, č. 2, s. 10–17.
- 24 K 90. výročí města viz rovněž nejnovější publikace *Český Těšín. Příběh města na levém břehu řeky/Czeski Cieszyn. Historia miasta na lewym brzegu rzeki*. Český Těšín 2010.

Nevydařená oslava. Příspěvek k česko-polským vztahům na Těšínsku v roce 1947

Jiří Friedl

Głos Ludu z 10. července 1947 informoval mj. o vytvoření Polského kulturně-osvětového svazu (Polski Związek Kulturalno-Oświatowy – PZKO) a Sdružení polské mládeže (Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej – SMP), které měly zaštiťovat společenský život Poláků v Československu. Žádný z meziválečných polských spolků nebyl obnoven, Muzeum Těšínska

Vztahy mezi Československem a Polskem se vzápětí po skončení druhé světové války výrazně zhoršily. Přitom již jednání o navázání diplomatických styků s polskou prosovětskou prozatímní vládou v Lublinu (později se přestěhovala do Varšavy), která vznikla z Polského výboru národního osvobození v poslední den roku 1944, dávaly tušit, že ve vzájemných vztazích se znovu otevrou staré rány. Poláci totiž odmítali uznat předmnichovskou hranici na Těšínsku,¹ jak to žádal prezident Edvard Beneš. Když Rudá armáda správu nad tímto územím předala československým orgánům, nehodlala se s tím polská vláda smířit. V červnu 1945 se konflikt dokonce vyhroutil natolik, že hrozilo vojenské střetnutí mezi oběma státy. Československo navíc vzneslo územní nároky ve Slezsku, které ovšem prezentovalo jako požadavky vůči poraženému Německu, čímž vlastně zpochybňovalo polskou hranici na Odře a Lužické Nise.

Postavení polské menšiny na Těšínsku nebylo v té době dobré. Češi, kteří odtud museli odejít po říjnu 1938, si chtěli s Poláky, obviňovanými ze spoluúčasti na rozbití republiky, vyřídit účty a mnozí k tomu zneužívali následky národnostní politiky nacistů, kteří za války nutili obyvatelstvo Těšínska k přijetí podmíněného říšského občanství (zápis do tzv. volkslisty). Obviňování Poláků, kteří často pod nejhrubším nátlakem museli volkslistu přijmout, z kolaborace, bylo prakticky na denním pořádku. Potíže panovaly v polském školství, některé školy nebyly kvůli protestům místních Čechů vůbec otevřeny. Objevily se také požadavky k odsunu tzv. polských okupantů – tedy Poláků, kteří přišli na Těšínsko po říjnu 1938 (mezi nimi ale přitom byli i Poláci, kteří z Těšínska utekli v letech 1919–1920). Polským organizacím, které ostatně ani nemohly obnovit svou činnost, nebyl vrácen majetek. Varšavská vláda se snažila bránit zájmy polské menšiny a dosáhnout změny hranice

GŁOS LUDU

PISMO DLA LUDU PRACUJĄCEGO NA ŚLĄSKU

Nr 80 Rok 3

Czeski Cieszyń
Czwartek 10 lipca 1947

Wychodzi 3 razy w tygodniu:
we wtorek, czwartek i niedziela

2
Ks.

Żniwa się rozpoczynają

Faliste zboża na naszej pięknej niośle śląskiej dojrzały w skwarze lipcowych dni. Rolnicy śląscy, pracujący na swej ukochanej ziemi od przodków, ze znanstwem ogląda lony zbóż, wypatrując najdogodniejszy moment, w którym należy rozpocząć żniwa. Już w tych dniach słychać coraz częściej brzęk kós, lony zbóż pod ich uderzaniem kładą się na ziemię, skąd podnoszone są ziewkle przez zgrabne ręce śląskiej kobiety i ustawiane w wysmakłych „panienkach”.

W tych dniach nasi dzielni rolnicy przystępują do koszenia żyta i wczesnego jęczmienia. W tym roku mamy trochę wczesniejszą żniwa, niż zwykle. Wczesniejsze dojrzewanie zbóż spowodowały nader słoneczne i suche dni w drugiej połowie kwietnia a zwłaszcza w upalnym maju. Poucha, która nawiedziła więcej krajów europejskich, u nas dzięki dość obfitym opadom w czerwcu nie spowodowała groźniejszych szkód. Nasze pola mają teraz dość wilgoci i rolnicy sobie życzą słonecznej pogody dla dojrzenia zbóż. Należy oczekiwać, że pogoda dopisze i tegoroczna uroda u nas będzie normalna. Wprawdzie miejscami zboża są niższe, niż być powinny i masy są też niepełniejsze od normalnych, jednak rolnik nasz może być zadowolony.

Wiele kłopotu sprawia naszym rolnikom brak sił roboczych. Z tymi trudnościami musi się on borykać w ciągu całego roku. Dlatego teraz podczas żniwnego nawału pracy powinien podążyć każdy, kto ma jakąś wolną chwilę z pomocą naszym wieśniakom. Niech ochotnie ręce do pracy zwiną się pod naszymi strzechami wiejskimi, niech ujmą kosy i snopy, przyczyniając się wędznie do sprzątnięcia pólów naszych pól. Tu ochotnicza pomoc rolnikowi leży nie tylko w interesie rolnika, ale każdego obywatela. (Ł.)

„Państwotwórcza” prasa nar. socjalistów

Kiedy na piątkowej konferencji prasowej w Pradze premier delegacji rządu polskiego zwrócił się do dziennikarzy z podziękowaniem za uwagę, którą ofiarowali odwiedzinom delegacji rządu polskiego, wówczas niektórym z dziennikarzy zdawało się, że słowa te są ironią.

Prawa Polaków w CzSR zagwarantowane

W NAJKRÓTSZYM CZASIE PRAWA ROZWOJU NARODOWOŚCIOWEGO, POLITYCZNEGO, KULTURALNEGO I GOSPODARCZEGO

W urzędowym komunikacie z pobytu delegacji rządu polskiego w Pradze m. in. czytamy, że przedstawiciele zarówno Czechosłowacji jak i Polski doszli do zgody na przekonania, iż w najkrótszym czasie należy realizować jak najdokładniej postanowienia Dodatkowego protokołu, który gwarantuje Czechom i Słowakom w Polsce, a POLAKOM W CZECHOSŁOWACJI PRAWA PEŁNEGO ROZWOJU NARODOWOŚCIOWEGO, POLITYCZNEGO, KULTURALNEGO I GOSPODARCZEGO.

Dodatkowy protokół zawiera — jak wiemy — czesko-słowacko-polską umowę o przyjaźni i wzajemnej pomocy, podpisaną w dniu 10 marca br. w Warszawie. Umowa ta wraz z protokołem została ratyfikowana przez polski a następnie czechosłowacki parlament, zaś w dniu 4 lipca b. r. przedstawiciele obu państw wymienili w Pradze wzajemnie jej listy ratyfikacyjne. W ten sposób polsko-czechosłowacka umowa wraz z dodatkowym protokołem nabyła w obu państwach mocy prawnej.

Łudność polska w Czechosłowacji w trosce o swój los, w pierwszym rzędzie musi się interesować zabezpieczeniem w umowie pomiędzy Polską a Czechosłowacją jej rozwoju narodowościowego, politycznego, kulturalnego i gospodarczego. Od pamiętnej wiosny ludów, kiedy to pęta niewoli cesarza

habsburskich zostały rozluźnione, od roku 1948 z ludu polskiego na Śląsku Cieszyńskim podniósł sztańdar wolności pierwszy rewolucjonista, pierwszy działacz ludowy. Lud nasz zaczął się samorzutnie organizować. Wszedł, pomimo dalszych prześladowań cesarzy i rządów austriackich, na drogę rozwoju narodowościowego, politycznego, kulturalnego i gospodarczego. Z tego ludu wychodzili pierwsi samorodni przywódcy ludu wiejskiego i robotniczego.

Wśród naszego ludu na Śląsku Cieszyńskim w Czechosłowacji powstała w minionym stuleciu jedna z pierwszych kolebek polskiego socjalizmu. Po pierwszej wojnie światowej tutaj idee komunistyczne znalazły wielu zwolenników, tutaj wyrósł uświadomiony typ: proletariusza i chłopca polskiego.

W drugiej wojnie światowej lud polski na Śląsku Cieszyńskim spotkała ciężka katastrofa. Niemcy napastnicy przy pomocy miejscowych hitlerowców wymordowali przeważną część politycznych i kulturalnych pracowników, ciężka walka z potężnym wrogiem faszystowsko-hitlerowskim przetrzebiła nasze szeregi. Teraz też w okresie utrwalania pokoju, po zwycięstwie prawdziwej demokracji i socjalizmu nad ciemnymi siłami faszystowskimi, to znaczy po zwycięstwie tych ideałów, o które lud polski na Śląsku Cieszyńskim od prawie 100 lat walczył, zdobywcze demokracji muszą być naszymi zdobyczami. Rządy ludowe Polski i Czechosłowacji nareszcie uzgodniły się co do zagwarantowania naszych praw. Mamy zagwarantowany rozwój narodowościowy, polityczny, kulturalny i gospodarczy. Nie możemy jednak pominąć faktu, że znajdują się u nas na Śląsku Cieszyńskim ludzie, którzy starają się ludność polską nie dopuścić do korzystania z praw demokratycznych.

Dlatego nasza ludność polska musi być świadoma tego, że każdy, kto będzie w przyszłości stał na przeszkodzie naszym praw do rozwoju życia narodowościowego, politycznego, kulturalnego i gospodarczego jest zwiennikiem ciemnych sił faszystowskich i reakcyjnych. Musimy również wyrzec się i z całą stanowczością potępić tych kilku Polaków, którzy za niedzny ochlap sprzeciwiają się stwarzaniu warunków dla rozwoju narodowościowego, politycznego, kulturalnego i gospodarczego Polaków w Czechosłowacji. Ci ostatni nawet o tym nie wiedzą, że cały lud polski odwraca się od nich ze wstrętem.

NOWY UKŁAD HANDLOWY POLSKO-RADZIECKI

WARSZAWA (SAP). W Moskwie dobiegają kłódkę pertraktacje o zawarcie nowej umowy

Statuty polskich związków zatwierdzone

CZ. CIESZYŃ. W tych dniach kompetentne władze zatwierdziły dwa statuty organizacji polskich, zaproponowane przez Komitet przygotowawczy, wyłoniony spośród naszego szerszego społeczeństwa. Chodzi w tym wypadku o statut organizacji młodzieżowej o nazwie „Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej” (SMP) oraz organizacji kulturalno-oświatowej o nazwie „Polski Związek Kulturalno-oświatowy” (PZKO).

Siedziba tych organizacji jest dla powiatu fryszackiego Karwina, zaś cz.-cieszyńskiego Cz. Cieszyń.

W najbliższym czasie dojdzie do ukonstytuowania się tymczasowych władz organizacyjnych, a równocześnie rozpocznie się praca nad organizowaniem miejscowych kół w terenie.

na Těšínsku, nebyla však schopna zvrátit rozhodnutí hegmona ve střední Evropě – Sovětského svazu. Ten totiž odmítl podpořit polské požadavky (stejně tak ovšem odmítal podpořit československé územní nároky ve Slezsku) a dotlačil obě strany k podepsání spojenecké smlouvy 10. března 1947. Dodatkový protokol k ní však naznačoval, že ještě zbývá mnoho práce. Kromě toho, že sliboval vyřešení územních sporů do dvou let, tak obě strany zavazoval, že Čechům a Slovákům v Polsku a Polákům v ČSR budou na základě vzájemnosti poskytnuty možnosti národnostního, politického, kulturního a hospodářského vývoje.

Obě strany si nepochybně oddechly, neboť jednání o smlouvě byla velmi namáhavá. Navenek navíc nepůsobilo dobře, že oba státy, byť jejich představitelé neustále při různých příležitostech zdůrazňovali slovanskou vzájemnost, neměly dosud uzavřenu spojeneckou smlouvu. Zároveň bylo ale zřejmé, že podepsáním spojenecké smlouvy nezmizí problémy v československo-polských vztazích jako mávnutím kouzelného proutku.²

Na domácí politické scéně byl vztah k polské menšině předmětem sporů mezi komunisty a ostatními demokratickými stranami, zvláště národními socialisty. Komunisté vystupovali vůči Polákům ze všech stran Národní fronty nejmírněji (být mezi členy KSČ z Těšínska nepanoval zcela jednoznačný souhlas s takovou politikou), zatímco zvláště národní socialisté odmítali přiznat Polákům jakákoli menšinová práva, odvolávající se na zkušenosti z období první republiky. Na vnitropolitický boj tak v případě Těšínska měly výrazný vliv i zdejší národnostní poměry.³

Odrazilo se to i v oslavách, které se v den podepsání československo-polské spojenecké smlouvy uskutečnily na hraničním mostě Svobody spojujícím Český Těšín s Těšínem (Cieszyn). Dohodli se na nich představitelé okresního národního výboru v Českém Těšíně se svými polskými protějšky z Těšína. V šestnáct hodin na hraniční most dorazil polský průvod, v němž nechyběla četa polského vojska. V čele průvodu byla nesena československá a polská vlajka s transparentem, na kterém byly namalovány vlajky obou států a nápis „*Niech żyje przyjaźń czechosłowacko-polska*.“ O patnáct minut později přibyl k mostu český průvod, v němž kromě místních politických představitelů a příslušníků uniformovaných složek (Sbor národní bezpečnosti, finanční stráž, armáda) pochodovaly také delegace různých závodů – zvláště třineckých železáren, které mimo jiné reprezentovalo i 32 jugoslávských učňů. Kromě polské a československé vlajky byly v průvodu nesené i vlajky sovětská a jugoslávská. Následovaly projevy polských a československých místních představitelů, jež nešetřily nadšením nad spojeneckou smlouvou, bratrstvím slovanských národů a nadějami v lepší zítřky. Poslední

řečník, okresní tajemník KSČ Emil Malař, na závěr „*mimo stanovený program*“ navrhl, aby se oba průvody spojily a společně prošly Českým Těšínem i Těšínem. Poláci souhlasili, a tak se průvod dal do pohybu. Po průchodu oběma městy byla akce na hraničním mostě Svobody ukončena.⁴

Jak se zdá ze zprávy československého ministerstva vnitra, na nápad spojit oba průvody přišel tajemník Malař buď až na mostě nebo měl svůj záměr již dříve naplánovaný, ale nikomu o tom nic neřekl. Poláci přitom zřejmě nebyli na takovou akci připraveni. Mohlo by o tom svědčit i to, že polský představitel PPR (Polska Partia Robotnicza) užil k označení Českého Těšína starého názvu z let 1938–1939 (Cieszyn Zachodni), když polským účastníkům oznamoval spojení průvodů. Dá se přitom předpokládat, že věděl, jak alergicky Češi reagují na tento název a zřejmě by ho při takové slavnostní příležitosti nepoužil, kdyby se mohl na eventualitu spojení průvodů připravit a promyslet si, co řekne. Informována nebyla ani polská pohraniční stráž a také československé bezpečnostní orgány s nelibostí konstatovaly, že během slavnosti přes most „*přešlo několik set občanů jak z Českého tak i z polského Těšína státní hranice bez průkazů pro malý pohraniční styk, čemuž nemohli orgánové pasové kontroly za dané situace zabránit*.“⁶

Na první pohled poklidná oslava měla však své dohry. Komunisté ve svém polskojazyčném

Hotel „Polonia“ představoval od svého otevření v r. 1931 centrum společenského a kulturního života polské národnostní menšiny na českém Těšínsku. Po druhé světové válce jej pod názvem „Slavia“ (od r. 1948 „Piast“) jako jeden z mála meziválečných polských objektů získal do vlastnictví PZKO, okolo r. 1948, Muzeum Těšínska

Jednou z hlavních kontroverzí společné oslavy československo-polské spojenecké smlouvy byl červený prapor s předválečným polským orlem (s korunkou) a heslem „Zawsze wierni – 2 X 1938“ („Navždy věrni“) nesený v průvodu ulicemi Těšína, 10. březen 1947, Národní archiv Praha

Část průvodu s kontroverzním praporem z podzimu 1938 míjí budovu lycea A. Osuchowského v Těšíně, 10. březen 1947, Národní archiv Praha

týdeníku *Głos Ludu* napadli lidoveckého předsedu místního národního výboru v Českém Těšíně Viléma Pavlíka za to, že odmítl v den oslav na radnici vyvěsit polskou vlajku namísto československé, kterou si předtím půjčili k oslavám polští představitelé. Když komunisté upozornili Pavlíka, že množství Poláků na Těšínsku je členy lidové strany, měl se předseda vyjádřit v tom smyslu, že nemůže zapomenout na rok 1938. Podle článku nakonec musel být v poslední chvíli na tyč připevněn „*kawał płachty, który miał być polską chorągwią*“. Zatímco Těšín byl vyzdoben státními vlajkami, v Českém Těšíně tomu tak nebylo, přestože komunisté žádali vyzdobení celého města a předseda Pavlík to slíbil učinit. „*Dalej nie podobano się nam*“, pokračoval *Głos Ludu*, „*że w gospodzie na „Strzelnicy” zapijali bracia spod znaku partii narodowo-socjalistycznej przyjaźń czesko-polską i cieszyli się z tego, że na ratuszu czesko-cieszyńskim nie wisiła chorągiew polska, aczkolwiek chętnie i z zamyśleniem wywieszają tam chorągwie angielskie i amerykańskie*“. Na závěr článku si komunisté připisovali největší zásluhy na uzavření spojenecké smlouvy.⁷

Stěží se už dovíme, jak to s výzdobou Českého Těšína a hospodskou oslavou národních socialistů ve skutečnosti bylo. Ve zprávě ministerstva vnitra o tom nenacházíme žádných zmínek. Jak se ale záhy ukázalo, průběh oslavy nakonec spíše poskytl argumenty národním socialistům a všem těm, kteří poukazováním na Mnichov 1938 odmítali souhlasit s poskytnutím menšinových práv Polákům na Těšínsku. Mezi různými prapory a transparenty totiž v polské části průvodu někdo nesl červený prapor s vyšitým polským předválečným orlem (tedy s korunou) a nápisem „*Zawsze wierni – 2 X 1938*“. Neznámý fotograf pohotově pořídil snímky praporu neseného nějakým mladíkem. Když se o dva dny později vracela československá vládní delegace z Varšavy, kde slavnostně podepsala československo-polskou spojeneckou dohodu, byly jí fotografie v Bohumíně okamžitě předány. Premiér Klement Gottwald si samozřejmě okamžitě předvolal

polského vyslance Stefana Wierbłowského (vracel se do Prahy s československou delegací). Diplomata se ocitl v dosti obtížné situaci. Poukazování na to, že na praporu byl orel s korunou, zatímco současný znak Polska představoval „*demokratický orel bez koruny*“, rozhodně nemohlo rozezleného Gottwalda uspokojit. Wierbłowski si v každém případě uvědomoval, že se jedná o vážný incident. „*Ponieważ tkwi w tym, moim zdaniem, bądź karygodna prowokacja, bądź bezdenna głupota, proszę Pana Ministra o spowodowanie, by sprawę zbadano i wyciągnięto z tego niezbędné konsekwencje*“, psal rozhořčený Wierbłowski v dopise ministru zahraničních věcí Zygmuntovi Modzelewskému.⁸ V průvodu byly navíc prapory PPR a Związku Walki Młodych, což mohlo budit dojem, že oficiální polští představitelé o provokativním praporu věděli.

Polské orgány sice zahájily vyšetřování, ale dospěly k závěru, že „*ze strony niosącego sztandar nie było złej woli, a tylko nieświadomość. Osoby niosące odpowiedzialność moralną za przebieg demonstracji zostały odpowiednio pouczone*“. Vlajka byla zabavena a odvezena do Varšavy, aby v budoucnu nemohla být opět použita.⁹ Podle zprávy oblastní úřadovny Státní bezpečnosti v Českém Těšíně se jednalo o prapor, který v roce 1938 daroval Svaz řemeslníků ve Varšavě své pobočce v Těšíně: „*Důvěrným šetřením bylo zjištěno, že prapor s provokačním nápisem nesl ... Kazimír Konderla, zámečnick v továrně na kartonáže „Rori” v Polském Těšíně, příslušník strany PPR, bytem v Polském Těšíně-Nowe Miasto. Předmětný prapor jest majetkem odbočky řemeslníků v Polském Těšíně a jest uschován v jejím sekretariátu v Hluboké ulici č. 8.*“¹⁰

Incident byl samozřejmě vodou na mlýn zejména národních socialistů.¹¹ Záhy po uzavření československo-polské smlouvy byla zahájena jednání o vytvoření polských organizací na Těšínsku, přičemž zvláště národní socialisté během nich kladli největší odpor proti poskytnutí menšinových práv Polákům. Článek otištěný v jejich ostravském listu *Nové slovo* dával jasně najevo, že první krok k přátelství musí učinit Poláci: „*A říkáme rovnou [...], že tíha důkazů o tom, jak bude vypadat toto přátelství, bude spočívat především na Polácích. My sami můžeme stěží učinit víc než zapomenout na minulost; Poláci mohou stěží učinit méně, než tuto minulost zahladit a nepřipomínat nám ji. Proto je především třeba, aby všechno, co souvisí s Těšínskem zmizelo ze seznamu polských aspirací a aby zmizel stín Mnichova také ze Spiška a Oravska. Je rovněž třeba, aby naši noví spojenci pochopili, že Československo chce být státem národním, v němž musí mít všichni občané stejná politická práva, ale v němž není po zlých zkušenostech z minula místa pro zvláštní výsadní práva národních menšin. A je konečně třeba, aby Poláci dokázali na případě Kladska, Hlubčicka a Ratibořska, že nové Polsko nechce pruské loupeže*

na někdejší český stát petrifikovat, nýbrž že je chce odčinit.“¹² S článkem v *Novém slově* korespondovaly i projevy poslanců českých demokratických stran v Ústavodárném Národním shromáždění. Národní socialista Andělín Šulík dal dokonce najevo, že nejlepším východiskem z napjatých národnostních vztahů na Těšínsku by byl odsun Poláků nebo alespoň tzv. polských okupantů.¹³

Negativní dozvuky oslav na mostě Svobody byly patrné i později. Dne 26. dubna 1947 se v Ostravě konala schůzka místních představitelů stran Národní fronty a ostravské expozitury Moravskoslezského zemského národního výboru, které se zúčastnili také někteří poslanci Ústavodárného Národního shromáždění a i zástupci ministerstva zahraničních věcí a ministerstva vnitra. Komunisté sice vyzývali k velkorysosti ve vztahu k polské menšině, zároveň ale bylo zřejmé, že ani oni nejsou ochotni překročit určité meze (v úvahu podle nich nepřipadal vznik polských politických stran). Nejhlasilivějšími odpůrci komunistů byli národní socialisté. Jejich zástupce František Uhlíř si vzal na mušku především různé provokace Poláků a zmínil zvláště incident s praporem. Tím ale „nahrál“ komunistům, kteří ústy bezpečnostního referenta ostravské expozitury Viktora Linhartu poznamenali, že podobné provokace se dějí i z české strany a jako příklad uvedl štvavý leták, jenž „byl udělán po určité dohodě s funkciónářem, který má blízko k Slezskému kulturnímu ústavu.“¹⁴ Úzké vztahy mezi Slezským kulturním ústavem a národněsocialistickou stranou byly přitom obecně známy. Podle okresního sekretariátu sociální demokracie v Českém Těšíně se letáky na Těšínsku objevily jako odpověď na incident s praporem. Byť to sociální demokraté nemohli nijak

prokázat, přiklíněli se k názoru, že za letáky stáli národní socialisté, „kterým česko-polská dohoda se obrací v krku a kteří by rádi zase v kalných vodách lovili. Pro ně je situace nejlepší, když na Těšínsku je neklid.“¹⁵

Nutno říci, že ani obyvatelstvo na obou stranách řeky Olše nereagovalo na oslavy na mostě Svobody s velkým nadšením. Podle informací získaných československými bezpečnostními orgány byly mezi Poláky v Těšíně slyšet ironické poznámky ve smyslu: „Smlouvu podepsali ministři, avšak nikoli polský lid.“ Čechům se zase nelíbilo přílišné „bratříčkování s Poláky, ježto české obyvatelstvo nezapomnělo dosud na poměry, které zde vládly při okupování Těšínska Poláky r. 1938.“ Šířily se obavy z nového Mnichova nebo ze zavedení dvojjazyčnosti na Těšínsku. „České obyvatelstvo je rozhořčeno nad tím, že Polákům opět uhýbáme a že tím roste jejich sebevědomí. Projevy rozhořčení byly vyslovovány zejména těmi českými občany, kteří prožili polskou persekuci beckovsko-fašistického režimu v r. 1938,“ informovalo o náladách českého obyvatelstva na Těšínsku ministerstvo vnitra.¹⁶

Incident s praporem během oslav uzavření československo-polské spojenecké smlouvy ukázal, jak komplikovaná je národnostní situace na Těšínsku a jak byla otázka polské menšiny využívána v politickém boji mezi komunisty a národními socialisty.¹⁷ Východisko ze situace bylo možné najít pouze za předpokladu, že na obou stranách bude uplatněna velká dávka tolerance a porozumění. Jak ale ukázala jednání o statutech polských spolků, tento předpoklad často chyběl a bylo zřejmé, že události minulých let způsobily v „duších“ obou etnik hlubokou ránu, která se bude hojit jen velmi pomalu.¹⁸

Unsuccessful celebration. Contribution to Czech and Polish relationships in the Těšín Region in 1947

In March 1947, a treaty of alliance was concluded between Poland and Czechoslovakia. But it was preceded with years when the relationships between both countries were not good. In honour of signing the treaty, a Czech-Polish celebration was organized on the border bridge between Český Těšín and Cieszyn which culminated in a march of the celebration visitors through both towns. But the Polish visitors were carrying a flag with an inscription remembering annexation of a part of the Těšín Region (Zaolží) to Poland in October 1938. The celebration unveiled problems in national and also local political atmosphere in the Czech part of Těšín Silesia.

POZNÁMKY

- 1 Polská historiografie užívá k označení území, o němž vedly Československo a Polsko před válkou spor, termínu Zaolzie (Zaolží, Záoľší), které zahrnuje pouze oblasti obydlené polskou menšinou (tedy bez frýdeckého okresu). V české historiografii a také v českých pramenech se běžně užívá označení Těšínsko, což respektují i v tomto článku.
- 2 Podrobněji viz Friedl, Jiří – Jirásek, Jiří: Rozpačité spojení. Československo-polské vztahy v letech 1945–1949. Praha 2008.
- 3 V případě lidovců nebyla jejich pozice zcela jasná. Také v sociální demokracii neexistovala úplná jednotná názorů. Podrobněji viz Plaček, Vilém: Těšínsko po uzavření československo-polské smlouvy. Slezský sborník, 65, 1967, č. 1, s. 1–19; č. 2, s. 171–186; týž, Politická struktura obyvatelstva na Těšínsku v letech 1945–1948. Slezský sborník, 70, 1972, č. 2, s. 95–109.
- 4 Národní archiv (dále jen NA) v Praze, fond Úřad předsednictva vlády – tajná spisovna (dále jen ÚPV-T), inv. č. 1634, sign. 127/1/2 (sv. 3), č. k. 308 (zpráva ministerstva vnitra z 18. 3. 1947). Srov. Manifestace uctívání slovanů na „Moście Wolności“ v Cieszynie. Głos Ludu, 11. 3. 1947, s. 3. Podle zprávy ministerstva vnitra z 18. 3. 1947 se průvod po průchodu Těšínem se vrátil do Českého Těšína zřejmě přes druhý

- hraniční most, protože pokračoval ulicí Střelníční, Nádražní k Masarykovým sadům a dále pak Třídou maršála Stalina (dnes Hlavní třída) ulicí Radniční (dnes Odboje) přes náměstí E. Beneše (dnes náměstí ČSA) a Smetanovou ulici zpět k mostu Svobody.
- 5 Archiwum Straży Granicznej Szczecin, fond Górnoląska Brygada WOP, sign. 247/101, s. 190–194 (hlášení z 11. 3. 1947).
- 6 NA Praha, fond ÚPV-T, inv. č. 1634, sign. 127/1/2 (sv. 3), č. k. 308 (zpráva ministerstva vnitra z 18. 3. 1947).
- 7 Należy skończyć z polityką podwórkową. Głos Ludu, 12. 3. 1947, s. 3.
- 8 Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych (dále jen AMSZ) Warszawa, fond Departament Polityczny, wiązka (dále jen w.) 12, teczka (dále jen t.) 181, s. 76 (zpráva z 13. 3. 1947); Friedl, Jiří (ed.): Zaolzie w świetle sztyfogramów polskiej placówki dyplomatycznej w Pradze oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie (1945–1949). Czeski Cieszyn 2007, dokument č. 119, s. 134.
- 9 Friedl, J. (ed.): Zaolzie w świetle, dokument č. 217, s. 219.
- 10 NA Praha, fond ÚPV-T, inv. č. 1634, sign. 127/1/2 (sv. 3), č. k. 308 (zpráva oblastní úřadovny Státní bezpečnosti v Českém Těšíně z 25. 6. 1947).

- 11 Plaček, Vilém: Otázka polské národní menšiny na Těšínsku po uzavření čs.-polské spojenecké smlouvy. Slezský sborník, 69, 1971, č. 4, s. 338–339; týž: Těšínsko po uzavření, s. 13.
- 12 NA Praha, fond ÚPV-T, inv. č. 1634, sign. 127/1/2 (sv. 3), č. k. 307 (zpráva ministerstva vnitra z 18. 3. 1947).
- 13 <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/043schuz/s.043002.htm>. [8. 6. 2007]. Stejně požadavky prezentovalo i memorandum Slezské národní rady (za jejíž mluvčího se ostatně Šulík označoval) prezidentu Benešovi, které požadovalo, aby vláda prohlásila, že hranice na Těšínsku je neměnná a jednala zároveň s polskou vládou o odsunu Poláků. Archiv Kanceláře prezidenta republiky, sign. T 159/45 (memorandum z 1. 4. 1947).
- 14 Zemský archiv (ZA) v Opavě, fond Moravskoslezský zemský národní výbor-expozitura Ostrava, inv. č. 208, č. k. 71 (zápis ze schůze z 26. 4. 1947); Friedl, J. (ed.): Zaolzie w świetle, dokument č. 216, s. 218. Letáky obsahovaly mapu Československa, na nichž byly k ČSR připojeny Kladsko, Walbrzych, Ratibor a Těšínsko až po Bílsko.
- 15 NA Praha, fond Československá sociální demokracie, sign. 205 (zpráva z 18. 3. 1947).
- 16 NA Praha, fond ÚPV-T, inv. č. 1634, sign. 127/1/2 (sv. 3), č. k. 308 (zpráva ministerstva vnitra z 18. 3. 1947).
- 17 Dalším příkladem byl třeba spor o školu v Horní Lutyni.
- 18 Článek vznikl v rámci řešení grantu Grantové agentury České republiky č. 409/09/0951.

František Autrata - uznávaný pedagog, nebo kontroverzní osoba?

Petra Blažejová

Na počátku minulého století se stále více vyhrocoval zápas mezi německými a českými školami. Díky probouzejícímu se národnímu vědomí v Rakouském Slezsku, burcovanému hrstkou obětavých vlastenců, se podařilo částečně vyslyšet volání po českých školách. V roce 1904 vznikla česká pobočka německého učitelského ústavu,¹ o což se mimo jiné zasloužila Ústřední Matice školská v Praze, která poskytla peněžní dar.² V roce 1905 pak bylo dosaženo značného úspěchu pro další rozvoj českého školství ve Slezsku i v moravské části Ostravska zřízením samostatného „c. k. českého ústavu ku vzdělávání učitelů“³ v tehdejší Polské Ostravě.⁴ Právě vyhrocené národnostní neshody mezi opavskými Němci a Čechy zapříčinily, že se nakonec rozhodlo o založení českého učitelského ústavu právě v Polské (Slezské) Ostravě.⁵ Polská Ostrava,⁶ s úředním názvem „městys“, byla v té době lidnatá, převážně česká obec.⁷ Měla také výhodnou zeměpisnou polohu, neboť ležela téměř uprostřed trasy mezi Opavou a Těšínem, a byla

spojena dráhou oběma směry. Přesto se zprvu zdála Polská Ostrava pro přemístění českého učitelského ústavu nevhodná. Zástupci slezských obcí psali „*Presidiu c. k. ministerské rady*“ do Vídně proti tomuto záměru protesty.⁸ Polská Ostrava byla považována za město nebezpečné, „[...] *zamořené pohlavními chorobami, osazené živly nekulturními, namnoze zkaženými, skoro mravní spouští*.“⁹

Na místa ředitelů učitelských ústavů byli vybíráni zkušení středoškolské profesoři, kteří prokázali zvláštní pedagogickou způsobilost literárními pracemi.¹⁰ Ředitelem nově vzniklého učitelského ústavu v Polské Ostravě se stal mladý František Autrata (čti Outrata), který tyto pedagogické předpoklady splňoval. Na toto místo jej doporučil tehdejší poslanec říšské rady Věnceslav Hrubý.¹¹

František Václav Autrata se narodil 10. srpna 1872 v Křižanově na Českomoravské vysočině jako nejstarší ze sedmi dětí. V letech 1884–1892 studoval na gymnáziu v Brně a krátce také pobýval v chlapeckém biskupském semináři. Poté

Budova Státního učitelského ústavu v Polské Ostravě, Druhá výroční zpráva státního ústavu učitelského ve Slezské Ostravě za školní roky 1909/10–1926/27. Slezská Ostrava 1927

vystudoval bohemistiku a germanistiku na univerzitě v Praze. Již jako student se podílel na známém německém Sterzingerově slovníku,¹² do kterého přispěl zejména úvodními gramatickými stránkami o časování a skloňování.

Učitelskou dráhu započal v roce 1896 v Prostějově, kde vyučoval dva roky na obchodní akademii. Odtud odešel na reálku do Uherského Brodu a po dvou letech přestoupil do učitelského ústavu v Brně.¹³ V roce 1905 se stal jako třiatřicetiletý prvním ředitelem českého učitelského ústavu v Polské Ostravě. Zde také mimo jiné založil a řídil veřejnou střední školu pro pracující.

František Austrata byl velice cílevědomý člověk, a proto přijal místo ředitele začínajícího českého učitelského ústavu i přes protesty své manželky Louisy Zapletalové, která pocházela z Kroměříže a do „černé“ Ostravy se jí příliš stěhovat nechtěla.¹⁴ Žáci o Austratovi prohlašovali, „[...] že byl *spravedlivý, vědecký typ, že uměl učit a naučil*.“¹⁵ Velice si zakládal na správné výslovnosti svého jména, protože kdysi se četlo „au“ jako „ou“, což mnozí jeho studenti nevěděli. Působil přísně, „byl však vůči každému *spravedlivým* [...]“.¹⁶ Pro mladý profesorský sbor byl autoritou nejen jako učitel s aprobační filologickou (čeština a němčina), ale také jako autor mnoha učebnic, podle nichž učil. Jeho autobiografické romány *Václav Outerek na studiích* (1928) a *Filosofská léta Václava Outerka* (1934) byly dokonce zavedeny jako povinná školní četba. Celkem jeho dílo čítá více než 30 knižních publikací, na 100 časopiseckých statí literárních a pedagogických a na 400 epických, lyrických a příležitostných básní v rukopisech.¹⁷ Důležitou část Austratovy literární tvorby zaujímají překlady z němčiny a polštiny. O všestrannosti zájmů tohoto pedagoga svědčí i to, že byl členem „*Pracovního výboru pro českou lidovou píseň na Moravě a ve Slezsku*“, jemuž předsedal Leoš Janáček.¹⁸ František Austrata také založil školní muzeum, první na středních školách, které mělo dokumentovat dějiny pedagogiky.¹⁹ Přes všechny své záslužné činy se však před první světovou válkou již netěšil takové autoritě u učitelského sboru jako v uplynulých letech. Na světlo totiž vyšly záhadné machinace s penězi, o nichž nám dnes vydávají svědectví jen archivní prameny.

Ve školním roce 1908/09 byl při ústavu zřízen konvikt (školní internát) pro chudé studenty,²⁰ jenž byl financován „*Spolkem pro podporování chudých studentů a žáků*“, založeným již v roce 1906. Předsedou tohoto spolku byl od jeho vzniku starosta tehdejší Polské Ostravy Johann Poppe a správcem konviktu se stal František Austrata, který v něm měl svůj byt. Spolek byl financován především prostřednictvím darů od českých občanů, kteří byli často v novinách vyzýváni k finanční pomoci. Peníze byly využívány pro dotování konviktu.

V roce 1909 ale „*Hlas lidu slezského*“ upozornil na plýtvání darovanými penězi. V těchto novinách, které byly periodikem sociálně demokratické strany ve Slezsku, autor článku poukazoval na nebývalý blahobyt ředitele českého učitelského ústavu, a naopak na nuzné podmínky studentstva, které si stěžovalo zejména na mizernou a nedostatečnou stravu.²¹

Jak uvádí jeden z pramenů, „*ředitel Austrata se již počátkem roku 1908 dopustil činu, jenž se jevil jako pokus podvodu na školní správě za účelem neoprávněného dosažení náhrady cestovného v obnosu 157 K 58 h.*“²² Zemská školní rada slezská v Opavě mu tehdy udělila vánoční dovolenou od 23. prosince 1907 až do 4. ledna 1908 pro cestu do Prahy, avšak zjistilo se, že se po celou dobu z Polské Ostravy vůbec nevzdálil. Přesto si 7. ledna 1908 cestu nechal proplatit. Zemská školní rada jej ale už 11. ledna přiměla peníze vrátit. Austrata tak ihned učinil, a proto mu nadřízený školní inspektor udělil pouze přísnou výtku.

Druhý případ se odehrál v měsících srpna a září 1910, kdy se zjistilo, že Austrata a jeho zástupce po dobu prázdnin, cvičný učitel Vladimír Navrátil, vyzvedli u berního úřadu v Polské Ostravě plat pro výpomocného sluhu Jakuba Guta, který mu však nevyplatili. Následně se ale ukázalo, že dotyčný Jakub Gut byl v českém učitelském ústavu zaměstnán jen v období od 1. května 1908 do 1. května 1910, a dále již pracoval pro obec Polská Ostrava. Proto byli Austrata a Navrátil vyšetřováni, ale až v roce 1912, kdy se tento přestupek donesl zemské školní radě údajně „*z důvěryhodné strany*“. Oba tehdy připustili svou chybu, a sice že Gut vědomě nahlásil zemské školní radě jako výpomocného

Portrét mladého Františka Austraty pořízený ve fotografické dílně Stanislava Vlka v Prostějově, Moravská zemská knihovna v Brně

Autobiografický román Václav Outerek na studiích, archiv Petry Blažejové

Cestovní účet

*z Prahy do Polské Ostravy a zpět za příčinou jezovní stavebního komitatu pro učitelův
ústav v Polské Ostravě 30. prosince 1907.*

1. Pový z Prahy na státní nádraží	3.20 Kč
2. Lístek z Prahy přes L. Přiborn, Olomouc, Přerov do A. Ostravy - Přerova rychlík I. kl.	48.50
3. Kaviárna	4.39
4. Z Přerova do A. Ostravy tramvaj	20.
5. Z A. Ostravy povoz do P. Ostravy	3.-
6. Nopát jaké č. 5	3.-
7. Jídlo č. 4	20.
8. Jídlo č. 2	48.50
9. Jídlo č. 3	4.39
10. Jídlo č. 1	3.20
11. Diety za 3 dny dle 78. třídy	39.-
	<u>157.58 Kč.</u>

V Polské Ostravě 7. ledna 1908

Josef Zábřaha
z. k. učitel učení učitelův.

*Cestovní účet z Prahy
do Polské Ostravy a zpět,
r. 1908, Zemský archiv
v Opavě*

sluhu v těch měsících, kdy již v ústavu nepůsobil. Také se přiznali, že jeho mzdu vyzvedli u berního úřadu v Polské Ostravě na základě kvitancí (účtenek), které dali Gutovi předem podepsat. Dále pak vypověděli, že ve zmíněných měsících ustavili výpomocným sluhou jinou osobu, přičemž udávali různá jména – Josef Starý, Slaný, Slav(b)ý, Slavík nebo Poláč(š)ek. Osoby tohoto jména však nebyly nikdy nalezeny. Jak uvádějí protokoly z roku 1912, kdy byl případ vyšetřován, zemská školní rada se tehdy spokojila jen s ospravedlněním obou aktérů této kauzy. Dne 7. října 1912 Autrata i Navrátil obnos 183 K vrátili. Oba tyto případy byly odbyty jen omluvou a vrácením peněz a disciplinární řízení se nekonalo. Do protokolu však bylo zaznamenáno, že tato skutečnost, že byly obě dlužné částky vráceny „[...] zdá se býti potvrzením podezření nepoctivého jednání ředitele Autraty.“²³

Předmětem disciplinárního řízení, které nařídilo Ministerstvo kultu a vyučování ve Vídni, však byl jiný případ z roku 1908, o kterém se zemská školní rada dozvěděla až počátkem roku 1914. Jednalo se o výplatu za srpen roku 1908 opět pro pomocného sluhu Jakuba Guta. Ředitel Autrata jej v té době poslal na dovolenou s odůvodněním, že v letních měsících je v ústavu málo práce. Jakub Gut tedy odjel do Polanky a do práce se vrátil až 1. září

1908. V zápisu z tohoto vyšetřování se uvádí, že ředitel Autrata přesto přikázal školníkovi Josefu Zábřahovi, aby výplatu za měsíc srpen na Gutovo jméno vyzvedl u berního úřadu v Polské Ostravě.

Nejmenovaný bývalý student učitelského ústavu a pozdější učitel v Polské Ostravě chtěl o Autratově „hrabivosti a nepoctivém nabývání peněz [...]“²⁴ napsat článek v některém českém listu vydávaném v Moravské Ostravě. Jeho záměr však zmařil starosta Polské Ostravy, a zároveň Autratův přítel, Johann Poppe, aby neutrpělo dobré jméno učitelského ústavu. Když se bývalému studentovi nepodařilo vydat článek ani v českých olomouckých, ani v pražských novinách, otiskl ho nakonec v polském listu Polské strany sociálně demokratické pro Ostravu a okolí. V novinách však byl mylně uveden rok 1909. Až na základě zmíněného článku,²⁵ vydaného 15. května 1914, bylo teprve zahájeno disciplinární řízení.

Dne 2. července 1914 se František Autrata zodpovídal před zemskou školní radou. Vypověděl, že již den před tím byl v téže věci vyslýchán u okresního soudu v Polské Ostravě, kde se ospravedlňoval tím, že v roce 1909 pobýval od poloviny července do poloviny září mimo Moravskou Ostravu na prázdninách na jihu monarchie, a že tedy o celé záležitosti nic neví. Jak již bylo výše zmíněno, v novinách byl mylně uveden rok 1909. Když byl Autrata upozorněn na to, že šlo ve skutečnosti o rok 1908 a byl vyzván k vysvětlení, uvedl, že od té doby již uplynula příliš dlouhá doba, a že se na nic nepamatuje. Zemská školní rada mu však pohrozila, že sdělí výsledek svého vyšetřování trestnímu soudu, potažmo státnímu zastupitelství, a že v případě odsouzení ho bude čekat okamžité propuštění ze služby. Poté se Autrata „[...] částečně přiznal – připustiv možnost – že mzdu výpomocného sluhu Guta za měsíc srpen 1908 obnosem 74 K [40 h] – jehož příjem popříti nemohl – tomuto sluhovi nevyplatil, nýbrž k jiným účelům ústavu upotřebil, aneb v úřední pokladně uložil a na vyplacení Gutovi zapom[n]ěl.“²⁶ Na to zemská školní rada namítla, že neměl právo použít peníze k jiným ústavním účelům bez jejího souhlasu, a že kdyby je skutečně uložil do úřední pokladny, musela by tam daná částka přebývat.

Školník Josef Zábřaha byl ve stejné věci vyslechnut již 23. června 1914, kdy vypověděl: „Pamatuji se zcela určitě, že jsem Jakubu Gutovi peníze vždy za jeho službu vyplatil.“ Gut to ale popřel, poněvadž v srpnu roku 1908 byl na dovolené, a tedy ani neměl na výplatu za dané období nárok. Po částečném Autratově přiznání Josef Zábřaha svou výpověď změnil a v protokolu z 12. prosince 1914 uvedl: „V srpnu 1908 odevzdal jsem dotýčný obnos panu řediteli, na což se pamatuji určitě.“²⁷ Zábřaha také při jednom výslechu upřesnil, že duplikáty výplatních listin odnesl

2. nebo 3. července 1914 na příkaz ředitele Autraty do jeho soukromého bytu a do sklepa.

Jelikož se tyto podvody s penězi nestaly poprvé, byl Autrata rozhodnutím slezské zemské školní rady ihned ze služby a požitků suspendován a byla mu uložena přiměřená alimentace. Byl také vyzván, aby v zájmu zachování své vážnosti a dobré pověsti učitelského ústavu požádal u slezské zemské školní rady na určitou dobu o dovolenou. Tehdejší Ministerstvo kultu a vyučování ve Vídni schválilo výnosem ze 14. září 1914²⁸ návrh zemské školní rady na Autratovo suspendování, a zároveň nařídilo zahájit proti němu řádné disciplinární vyšetřování. Toho se ujalo jak tehdejší Státní zastupitelství v Těšíně, tak Vrchní státní zastupitelství v Brně. Žádné z nich však nenašlo důvody k dalšímu trestnímu řízení.

Ve stejném roce, kdy byl Autrata sesazen z postu ředitele českého učitelského ústavu, jej zemská školní rada zbavila také vedení soukromého dívčího lycea v Polské Ostravě, které v té době již rok prozatímně řídil. I tady však na něj bylo později (až v únoru 1919) napsáno na Ministerstvo školství a národní osvěty v Praze udání, že nedbal o výchovu a vzdělávání dívek, nýbrž kazil jejich mravnost „*zaváděním dýchánek ap.*“²⁹

Dne 16. července 1915 musel František Autrata nastoupit vojenskou službu jako poručík zemského domobraneckého pluku č. 31 v Těšíně,³⁰ a další disciplinární řízení bylo tedy odloženo až do jeho návratu do civilní služby. Již 31. října 1916 Autrata zažádal o zrušení svého suspendování a o zpětné navrácení plného služebního platu.³¹ Tehdejší Ministerstvo kultu a vyučování jeho požadavek schválilo a nařídilo slezské zemské školní radě, aby mu od 1. srpna 1917 prozatímně vyplácela jeho měsíční příspěvky v plné výši.

Výnosem Slezské zemské školní rady z 18. listopadu 1918³² byl František Autrata opět dosazen na místo ředitele Státního učitelského ústavu v Polské Ostravě.³³ Po dobu jeho nepřítomnosti jej v úřadu zastupoval František Stojan. Vzhledem k tomu, že podle zákona o učitelské služební pragmatice³⁴ měli „[...] učitelé jak ve škole, tak i mimo školu dbáti stavovské důstojnosti a cti a vystříhati se všeho, co by úctě, vážnosti a důvěře, jichž jejich postavení vyžaduje, mohlo býti na újmu“,³⁵ rozhodlo se Ministerstvo školství a národní osvěty Autratovo znovudosazení do funkce důkladně zvážit. Slezská zemská školní rada se tímto návrhem zabývala v únoru roku 1919 a ve zprávě odeslané ministerstvu uvedla, že ačkoliv má František Autrata „[...] obsáhlé a důkladné odborné vědomosti, [...] pozbyl nekorektním jednáním [...] úcty a vážnosti. Bylo by ve prospěch ústavu, kdyby byl přeložen na jiné místo.“³⁶ Již v dubnu roku 1919 předal Autrata správu ústavu svému zástupci, tentokrát Janu Kranichovi, a odešel do Bratislavy,

kde se podílel na reorganizaci tamějšího školství. Naproti tomu Jan Skutil ve své studii uvádí, že byl Autrata do Bratislavy „[...] poslán právě proto, že se na slezské výspě neobyčejně osvědčil.“³⁷ Zpět na ústav a do funkce ředitele se Autrata vrátil až počátkem nového školního roku.

Výnosem ze 14. května 1920 nařídilo Ministerstvo školství a národní osvěty Slezské zemské školní radě, aby případ opětovně projednala. Avšak v té době probíhaly ve východním Slezsku mimořádné poměry³⁸ a pravomoc zemské školní rady se na toto území nevztahovala. Proto se disciplinární řízení proti řediteli učitelského ústavu Františku Autratovi odložilo a opětovně se začalo projednávat až 7. dubna 1921. Autrata byl obviněn z hrubého porušení pravidel při hospodaření se státními penězi a z porušení své úřední povinnosti, čímž jeho vážnost učitele a vychovatele značně utrpěla.³⁹ Avšak vzhledem k okolnostem, že Autrata byl dosazen zpátky na místo ředitele, a že soud zastavil vyšetřování pro nedostatek skutkové podstaty, bylo disciplinární vyšetřování s ředitelem Autratou definitivně ukončeno v září roku 1921.

František Autrata byl tedy ředitelem českého učitelského ústavu v Polské (Slezské) Ostravě s přestávkou až do školního roku 1921/1922. Samotné vyšetřování onoho případu trvalo sedm let, a celá kauza i s obviněním, které vlastně začalo již roku 1908, trvala celkově třináct let. Peníze, které údajně zpronevěřil, se v dnešní době zdají být malou částkou, ale tehdy bylo možné pořídit si např. nové kolo i s kompletním příslušenstvím za 95 K,⁴⁰ vyhlášený Singrův šicí stroj za 62 K,⁴¹ nebo kapesní hodinky od 3 K.⁴²

I když se nakonec Autratova vina neprokázala, jeho renomé to značně poškodilo. Ve své autobiografii, kde vystupuje jako rada František Škarpík, poznamenal, že „[...] měl v životě hodně trpkých chvil, osud ho neušetřil těžkých starostí a neštěstí [...]“.⁴³ Jak ve svých vzpomínkách uvádí bývalý žák a dobrý přítel Františka Autraty, Čeněk Gardelka, i Autratova první žena Louisa toto období špatně snášela a po těžké nemoci zemřela krátce před

František Autrata jako ředitel c. k. českého ústavu ku vzdělávání učitelů v Polské Ostravě, Jubilejní výroční zpráva (čtvrtá) státního učitelského ústavu ve Slezské Ostravě za školní rok 1928–29. Slezská Ostrava 1929

Vodojem, konvikt a budova učitelského ústavu v Polské Ostravě, počátek 20. století, Archiv města Ostravy

koncem války.⁴⁴ Z tohoto manželství měl Autrata dvě dcery, Miladu a Vlastu. Po válce se znovu oženil s ostravskou učitelkou Antonií Hromádkovou, s níž měl další dceru, pozdější známou spisovatelku Ludmilu Uličnou. V roce 1922 se stal ředitelem litomyšlského gymnázia, a i zde byl literárně činný. Z této doby pochází např. sborník *Studentská Litomyšl* (1923), *Stručný průvodce po Litomyšli* (1929) a další. Z aktivní služby odešel roku 1933 a pobýval pak tři roky v domově důchodců v Plavči u Znojma. V roce 1961 se oženil potřetí,

a to s Helenou Gašparovou, se kterou žil v Brně až do 28. srpna 1966, kdy zemřel.

František Václav Autrata je dnes poněkud zapomenutým autorem pedagogické literatury a příruček pro vychovatelskou a vzdělávací práci. Byl nejen pedagogem, ale v neposlední řadě také literárním historikem, který se pokusil o nástin vývoje českého písemnictví na Moravě.⁴⁵ Přes všechna obvinění byl František Václav Autrata významnou osobností, jež se výrazně zapsala do dějin české literatury a českého školství.⁴⁶

František Autrata – a renowned pedagogue or a controversial personality?

The study deals with an important person – František Václav Autrata (1872–1966), the director of the Czech Teachers' Institute in the Polská (Slezská) Ostrava. It describes his pedagogic career, his extensive literary activity, but also the unfortunate period of his life when he was accused of fraud with state money in the position of a director of the above-mentioned school. The contribution describes the case according to archive sources and thus it reveals the current situation.

POZNÁMKY

- 1 Vznik učitelských ústavů byl dán zákonem ze 14. května 1869 (zvaným též Hasnerův). Viz Drtina, František: Učitelstvo. Ottův slovník naučný, 26. Praha 1907, s. 9.
- 2 Tento spolek byl založen pro zakládání a podporování českých škol. Dar, který matice poskytla, činil 10 000 K. Viz Bělehrádek, František: Činnost Ústřední Matice školské ve Slezsku. Vlastivědný sborník slezský I. 1925, s. 234–238.
- 3 Název v němčině zněl: K. k. Lehrerbildungsanstalt mit böhmischer Unterrichtssprache in Polnisch Ostrau.
- 4 Novobaroční budova byla postavena v roce 1906 a učitelský ústav v ní fungoval až do roku 1942, kdy již nebyl obnoven v důsledku poválečných úprav organizace školství. Chátrající budova byla stržena v roce 2006. Dnes na jejím místě stojí bytové „Atrium Slezska“. Viz Barcuch, Antonín – Rohlová, Eva: Místopis staré Slezské Ostravy. Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, 18, 1997, s. 374.
- 5 Pavelek: Ferdinand: Z dějin českého středního školství ve Slezsku. Vlastivědný sborník slezský I. 1925, s. 222.
- 6 Od 27. listopadu 1919 nesla úřední název Slezská Ostrava a 17. září 1920 byla povýšena na město. Viz Hořínek, Antonín: Ostrava, Slezská. Ottův slovník naučný nové doby, IV/2. Praha 1937, s. 798.
- 7 Podle sčítání lidu z roku 1921 měla 22 890 obyvatel, z toho 820 Němců a 403 Poláků. Viz Začátky českého učitelského ústavu ve Slezsku. Ze vzpomínek Františka Autraty. Těšínsko, 7, 1964, č. 13–14, s. 22.
- 8 Stížnost proti přeložení českého učitelského ústavu do Polské Ostravy tehdy napsalo zhruba 60 slezských obcí. Všechny byly pro zřízení samostatného českého učitelského ústavu v Opavě, jen obec Malé Kunčice byla pro Polskou Ostravu. Viz Národní archiv (dále jen NA) v Praze, fond Ministerstvo kultu a vyučování Vídeň, č. k. 27.
- 9 Začátky, s. 22.
- 10 Kovářčik, Václav: Cesty učitelského vzdělávání. Příspěvek k analýze snah učitelstva o vyšší vzdělání učitelů základních škol v českých zemích. Praha 1984, s. 36.
- 11 NA v Praze, fond Ministerstvo kultu a vyučování Vídeň, č. k. 38.
- 12 Josef Sterzinger (psán také jako Stecinger) řídil v letech 1891–1899 za pomoci četných odborníků práce na vydání Německo-českého slovníku. Viz Papáček, Pavel: Sterzinger, Josef. Ottův slovník naučný, 24. Praha 1906, s. 119.
- 13 Vlašín, Štěpán: Autrata, František Václav. Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce I. A–G. Praha 1985, s. 96.
- 14 Začátky českého učitelského ústavu ve Slezsku. Ze vzpomínek Františka Autraty. Těšínsko, 8, 1965, č. 15, s. 27.
- 15 Lýsek, Václav: O prvních absolventech učitelského ústavu ve Slezské Ostravě. Studie o Těšínsku, 1981, č. 9, s. 244.
- 16 Gardelka, Čeněk: Fr. V. Autrata. Vzpomínky žákovy. Zpravodaj krajské sekce pro dějiny učitelstva při Krajském výboru Odborového svazu pracovníků školství, vědy a kultury v Ostravě, 1967, č. 3, příloha s. 3.
- 17 Některé knihy vydal pod pseudonymem Kato Novotný. Soupis jeho bibliografie viz Gardelkova studie (pozn. č. 16).
- 18 Svoboda, Jiří: Autrata, František Václav. Biografický slovník Slezska a severní Moravy, 2 (14), Ostrava 2001, s. 15.
- 19 Skutil, Jan: Františku Václavu Autratovi k devadesátinám. Časopis Slezského muzea, série B, 11, 1962, č. 1, s. 54.
- 20 První zpráva c. k. ústavu na vzdělávání učitelů v Polské Ostravě za dobu od šk. roku 1905–1906 do šk. roku 1908–1909. Polská Ostrava 1909, s. 44. Zakládací listiny a stanovy konviktu viz Zemský archiv (dále jen ZA) v Opavě, fond Zemská školní rada slezská Opava (dále jen ZŠR Opava), sign. V/49/3, č. k. 655.
- 21 Hlas lidu slezského, 24. 9. 1909, s. 4.
- 22 ZA v Opavě, fond ZŠR Opava, sign. V/49/3, č. k. 656.
- 23 Tamtéž.
- 24 Tamtéž.
- 25 Nowiny Ostrawskie, 15. 5. 1914, s. 17–18 (dříve vycházely jako příloha novin Robotnik Śląski).
- 26 ZA v Opavě, fond ZŠR Opava, sign. V/49/3, č. k. 656.
- 27 Tamtéž.
- 28 Číslo 34750.
- 29 Tamtéž.
- 30 Gardelka, Č.: c. d., s. 4.
- 31 Jeho plný ředitelský plat byl 5 600 K ročně, to odpovídalo VII. hodnotní třídě. Viz ZA v Opavě, fond ZŠR Opava, sign. V/49/3, č. k. 656.
- 32 číslo 1 – 1057/6.
- 33 Po vzniku Československa se ústav přejmenoval na Státní učitelský ústav.
- 34 Říšský zákon č. 319 o učitelské služební pragmatice z 28. července 1917 (jenž nabyl platnosti 1. srpna 1917), jedná se konkrétně o §26.
- 35 ZA v Opavě, fond ZŠR Opava, sign. V/49/3, č. k. 656.
- 36 Tamtéž.
- 37 Skutil, J.: c. d., s. 52.
- 38 Jedná se o období dělení Těšínska v letech 1918–1920, k této problematice nejnověji Jelínek, Petr: Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918–1924. Opava 2009.
- 39 ZA v Opavě, fond ZŠR Opava, sign. V/49/3, č. k. 656.
- 40 Ostravský deník, 13. 1. 1915, s. 3.
- 41 Autrata, František: Ostravský sborník. Přívoz 1908, s. 204.
- 42 Robotnik Śląski, 28. 2. 1908, s. 4.
- 43 Autrata, František Václav: Přišla za mnou mladost. 1872–1942. Brno 1942, s. 1.
- 44 Gardelka, Č.: c. d., příloha s. 4.
- 45 Kniha se nazývá: Přehled písemnictví českého na Moravě v polovici našeho století 1830–1870. Prostějov 1898, dodatkem k ní je příspěvek k dějinám písemnictví českého na Moravě s názvem: Spisovatelská družina kalendáře „Moravana“ z let 1852–1864 v básnictví a povídkářství. Uherský Brod 1899.
- 46 Jeho jméno se vyskytuje v mnoha biografických slovnících týkajících se (nejen) české literatury a regionálních osobností. Kromě již výše zmíněných, najdeme jméno Františka Autraty také v následujících publikacích: Zába, Gustav: Autrata, František V. Ottův slovník naučný, 28. Praha 1909, s. 75; Hrach, J. Fr.: Autrata, František V. Ottův slovník naučný nové doby, I/1. Praha 1930, s. 376; Pedagogická encyklopedie, I, A-Konsolidace školská. Praha 1938, s. 73; Kunc, Jaroslav: Slovník soudobých českých spisovatelů. Krásné písemnictví v letech 1918–1945. Praha 1945, s. 13; Fícek, Viktor: 80 let Fr. V. Autraty. Slezský sborník, 50 (10), 1952, s. 631–632; Československý hudební slovník osob a institucí, I. Praha 1963, s. 36; Fícek: Viktor: Biografický slovník širšího Ostravska. Sešit 2. Opava 1976, s. 10; Kalendárium osobností Moravy pro období 1996–2000. Brno 1995, s. 221; Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny. Olomouc 1995, s. 1062; Biografický slovník českých zemí. Sešit 1, A. Praha 2004, s. 148–149; Kulturněhistorická encyklopedie Slezska a Severovýchodní Moravy, I (A–M). Ostrava 2005, s. 95–96; Kalendárium regionálních osobností (Haviřov a okolí) 2007. Haviřov 2007, s. 31.

Genealogie sochaře Josefa Prackera (Proczkera)

Michael Morys-Twarowski

Jedním z sochařů pozdního rokoka na Těšínsku byl Josef Pracker. Vytvořil mj. oltář s plastikami čtyř evangelistů v evangelickém Ježíšově kostele v Těšíně, a také baldachýn, svatostánek a boční oltář v kostele v Malé (Německé) Visle (p. Wisła Mała, n. Deutsch Weichsel) u Pštíny. Zesnul v roce 1790.¹ Nedávno se objevil názor, že se umělec, který zemřel v roce 1790, jmenoval Jan Pracker a že sochy čtyř evangelistů vyřezal jeho otec Josef.²

Tuto hypotézu by pomohlo ověřit poznání genealogie Prackerů. Základním pramenem pro genealogii těšínských měšťanských rodin jsou matriky farnosti sv. Máří Magdalény v Těšíně.³ Z tohoto zdroje již dříve čerpali těšínské historikové umění: Viktor Karger a Witold Iwanek. První z nich určil datum úmrtí Josefa Prackera (5. ledna 1776).⁴ Druhý zjistil, že se Josef Pracker oženil 25. září 1770 s Veronikou Tentzerovou a zemřel 14. května 1790.⁵ Ukazuje se, že na základě těšínských (a také puncovských) matrik je možno zrekonstruovat tři generace rodu těšínských Prackerů.

K prvnímu pokolení náležel Josef (I.) Pracker, který zemřel 5. ledna 1776 na Fryštátském předměstí v Těšíně. V úmrtní matrice je poznamenáno, že se dožil osmdesáti let, byl komorníkem („*inquilinus*“) a vdovcem.⁶ V literatuře se někdy uvádí chybné datum úmrtí: 5. října 1776.⁷ Jeho manželkou byla Magdaléna „*de domo Grisbökin*“. Je zmíněna v těšínských a puncovských snubních matrikách 25. září 1770 při příležitosti sňatku jejich syna Josefa (II.).⁸ Jestliže někdo z rodičů snoubenců již nežil, bylo to zaznamenáno ve snubní matrice. V případě Magdalény tato poznámka schází, proto je více než pravděpodobné, že žila ještě ve chvíli synovy svatby. Musela zemřít před 5. lednem, kdy byl její muž uveden jako vdovec. Bohužel se nezachovaly těšínské úmrtní matriky pro léta 1744–1774. V již existujících matričních záznamech z roku 1775 a z počátku roku následujícího se mi nepodařilo Magdalénu dohledat. Zemřela tedy pravděpodobně mezi 25. zářím 1770 a koncem roku 1774.

Jak již bylo zmíněno, synem Josefa (I.) a Magdalény byl Josef (II.). Potvrzuje to snubní matrika, z níž vyplývá, že se 25. září 1770 oženil ve farním kostele sv. Jiří v Puncově s Veronikou Tentzerovou (Tantzerovou), dcerou Fridricha a Anny. Nevěsta byla katolička, narodila se poblíž jablunkovských šancí a bydlela v Těšíně. Svědky sňatku byli dva obyvatelé Puncova – Jiří a Ondřej Lipsové. U jména ženicha bylo poznamenáno, že pocházel z Vratislavi („*origine Vratislavia*“).⁹ Je to o to zářejší, protože podle dosavadní literatury pocházel Pracker z moravského Valašského Meziříčí¹⁰

a nikoliv z Vratislavi. Nutno zmínit, že v křestní matrice z Valašského Meziříčí z let 1724–1735 není zaznamenán křest Josefa (II.) Prackera.¹¹ Tato záležitost si zaslouží další výzkum.

Josef (II.) Pracker zemřel 14. května 1790 na Fryštátském předměstí v Těšíně.¹² Podle úmrtní matriky žil šedesát let. Často se stávalo, že věk zesnulého býval odhadnut. Pouze na tomto základě se dá usoudit, že se narodil okolo roku 1730.¹³ Z úmrtní matriky čerpal již dříve Witold Iwanek. Datum úmrtí potvrzuje také dopis Leopolda Jana Šeršníka Janu Petru Cerronimu z 18. května 1801, v němž Šeršník píše o „*před několika lety*“ („*vor einigen Jahren*“) zesnulém sochaři „*Pretzkerovi*“.¹⁴

Veronika a Josef (II.) Prackerovi se dočkali potomstva. Všechny jejich děti se narodily v Těšíně. Byli to: Josef (III.) Silvestr (pokřtěn 5. září 1771,¹⁵ zemřel 18. října 1776 v Těšíně¹⁶), Veronika Josefa (křest 29. ledna 1773¹⁷), František Michal Arnošt (křest 31. srpna 1774¹⁸), Josef (IV.) (křest 4. března 1777¹⁹, zemřel 5. května 1777 v Těšíně²⁰) a Fulgencius Konstantin (křest 2. ledna 1781²¹).

Výzkum těšínských matrik potvrdil, že roku 1790 zesnulým sochařem byl Josef Pracker. Podařilo se také zjistit dříve neznámé údaje týkající se jeho původu a potomstva. Věřím, že tato zjištění budou prospěšná v dalším výzkumu živopisu tohoto řezbáře svázaného s Těšínem a Těšínským Slezskem.²²

Autorství barokních soch čtyř evangelistů na oltáři evangelického Ježíšova kostela v Těšíně (na snímku Marek) je přisuzováno Josefu (I.) Prackerovi, r. 2010, foto Marcin Gabryś

Latinský zápis z 25. června 1770 ve snubní matrice farnosti Puncov o sňatku Josefa Prackera (Proczkera) s Veronikou Tentzerovou, Parafia Rzymskokatolicka p. w. św. Jerzego w Puńcowie, foto David Pindur

- 1 Psali o něm např. Biemann, Gottlieb: Geschichte der Evangelischen Kirche oester. Schlesiens. Teschen 1859, s. 43; Dobrowolski, Tadeusz: Budowa i urządzenie drewnianego kościoła w Małej Wiśle. Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku, 3, 1931, s. 128; Iwanek, Witold: Słownik artystów na Śląsku Cieszyńskim. Bytom 1967, s. 69; týž: Kultura artystyczna Śląska Cieszyńskiego. In: Sosna, W. (ed.): Śląsk Cieszyński. Środowisko naturalne. Zarys dziejów. Zarys kultury materialnej i duchowej. Cieszyn 2001, s. 268.
- 2 Schenková, Marie – Olšovský, Jaromír: Barokní malířství a sochařství ve východní části českého Slezska. Opava 2004, s. 128–133; Olšovský, Jaromír: Barokní sochařství v rakouském Slezsku (1650–1800). Disertační práce FF Masarykovy univerzity, Brno 2006, s. 59, 143, 258 (Masarykova univerzita v Brně, http://is.muni.cz/th/45173/ff_d/dizertace.pdf [stav k 8. 2. 2010]).
- 3 Dosud byla tiskem vydána nejstarší matrika: Panic, Idzi (ed.): Najstarsze matriki cieszyńskie. Księga Metrykalna Parafii pod wezwaniem Marii Magdaleny w Cieszynie z lat 1628–1641. Acta Historica Silesiae Superioris XVIII. Cieszyn 2006.
- 4 Viz Olšovský, J.: c. d., s. 251.
- 5 Iwanek, W.: Słownik, s. 69.
- 6 Parafia Rzymskokatolicka p. w. św. Marii Magdaleny w Cieszynie (dále jen PMC), Úmrtí matriky, svazek 4A, pag. 11.
- 7 Seibt, Ferdinand – Lemberg, Hans – Slapnicka, Helmut (edd.): Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder 3. München 2000, s. 298.
- 8 PMC, Snubní matriky, svazek 6, pag. 441.
- 9 Tamtéž. Zápis ve snubní matrice puncovské farnosti v originále zní: „25 Iunius [1770] Iosephus Proczer, D[omi]nus Iosephi Proczer et Magdalene n[atae] Griesbökin parentum catholicorum filius catholic[us] Vratislavia origine nunc in Teschen ex facultate R[evere]ndissimi episcopalis domini comisarii Bernardi Globisch et decani Teschenensis copulatus est in Puntzau per Adm[odum] R[evere]ndum domi[num] Nicodemum Veis capellanum nominalum Teschenensium cum d[omi]na Veronica Friderici Tantzler et Annae parentum catholicorum filia catholica penes moenia Jablun[inkoviensis] nata, testes Georgius Lipsa et Andreae Lipsa ex Punt[zau]. Sponsi isti s[anctam] Confessionem et Comunionem peregerunt Teschinii sponsus et statu sui coelibatus iuramentum praevia deposuit, in praesentia parochi loci et R[everendum] d[ominum] Nicodemum Veis.“ Viz Parafia Rzymskokatolicka p. w. św. Jerzego w Puńcowie, Snubní matriky, svazek 1, pag. 120. Za upozornění na tento zápis děkuji Davidu Pindurovi.
- 10 Wolný, Gregor: Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch Geschildert. Prerauer Kreis I. Brünn 1835, s. 330; Iwanek, W.: Słownik, s. 69; týž: Kultura, s. 268.
- 11 Zemský archiv v Opavě, fond Sbírka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 2167, sign. VM–I–4.
- 12 PMC, Úmrtí matriky, svazek 4A, pag. 9.
- 13 Iwanek, W.: Słownik, s. 69.
- 14 Kudělka, Milan: Korespondence Leopolda Jana Šeršníka s J. P. Cerronim a J. Czikannem. Slezský sborník, 51 (11), 1953, s. 263.
- 15 PMC, Křestní matriky, svazek 13, pag. 1315.
- 16 PMC, Křestní matriky, svazek 4A, pag. 37.
- 17 PMC, Křestní matriky, svazek 13, pag. 1368.
- 18 Tamtéž, pag. 1426.
- 19 Tamtéž, pag. 1516.
- 20 PMC, Úmrtí matriky, svazek 4A, pag. 55.
- 21 PMC, Křestní matriky, svazek 13, pag. 1646.
- 22 Z polštiny přeložil PhDr. David Pindur.

Vzpomínky na poválečný hokej v Českém Těšíně

Stanislav Vincour

Hokejisté TJ Slavoj Český Těšín jako vítězové turnaje O pohár města Karviné, 15 leden 1961, archiv Stanislava Vincoura

Hokej v Českém Těšíně po druhé světové válce navázal na aktivity oddílu SK Těšín, vzniklého v roce 1938, a pozdějšího Deutsche Sport Klub Teschen. V roce 1945 tedy vznikl oddíl ledního hokeje SK Český Těšín a po sjednocení tělovýchovy pokračoval jako oddíl Tělovýchovné jednoty Slavoj. Prvními poválečnými hráči byli např. Karel Šindler, Karol Wawrzyczek, Lora Glaser, Lubomír Vincour, Bohumil Glajcar, František Kocur, Ing. Chlumský, Rudolf Szurman aj. Jejich

řady později doplnili mladší hráči a tento oddíl provozoval svou činnost až do roku 1965, kdy zanikl. Důvodem k ukončení činnosti bylo odcizení kompletní výstroje a nedostatek přírodního ledu v místech kluziště u Modrého pavilonu v prostoru sokolského hřiště. Zdejší přírodní ledová plocha byla odkázána na vrtochy počasí a její údržba vyžadovala nesmírné úsilí a čas. Mantinely byly vysoké 50 cm a o úpravu ledové plochy se starali sami hráči s funkcionáři a ochotní mladíci z místních škol.

V době sjednocení tělovýchovy se českotěšínský oddíl ledního hokeje zúčastňoval krajských soutěží a v padesátých letech patřil mezi přední mužstva Ostravského kraje. Hokejový Český Těšín byl v té době postrachem pro soupeře z Třince, Orlové, Karviné, Havířova-Dolní Suché, Lazů, Kopřivnice, Nového Jičína či Vsetína. V celém tehdejší Ostravském kraji se v té době nacházely pouze dva zimní stadiony (Ostrava a Opava). Český Těšín jej neměl, zato však patřil ke známým místům, kde býval vždy první a také nejtrvanlivější přírodní led. Díky nepochopení tehdejších místních orgánů nebyla v této době nebyla v Českém Těšíně vybudována umělá ledová plocha, ačkoliv sousední mlékárna nabízela na zimu chladicí zařízení. A tak hokejistům z Českého Těšína nezbyvalo nic jiného, než jezdit na tréninky a zápasy Kotasova poháru

v pozdních nočních hodinách do Ostravy a to většinou nákladním autem, ve kterém seděli na pytlích se sportovní výbavou. Noční návrat domů býval zhruba dvě až tři hodiny před povinným ranním vstáváním do zaměstnání.

Místní derby v krajském přeboru s Třincem bývalo velikým svátkem a návštěvnost 2000 diváků bývala pravidlem. O době, kdy Slavoj Český Těšín vedl krajský přebor a porazil Baník Třinec 8:2 za přítomnosti 1800 spokojených diváků, vyšel v tisku článek s názvem „Kanada v Českém Těšíně“. Tak dobře hokejisté Slavoj hráli. Tehdy byli českotěšínské hokejisté pro své dobré výkony pozváni i k přátelským zápasům na Slovensko s ligovými celky Košic a Spišské Nové Vsi. Českotěšínskou sestavu té doby tvořili: Josef Honeš, Stanislav Vincour, Ota Hlisenkovský, Boris Michálek, Ota Danyš, Jindřich Siostrzonek, Ladislav Tománek, Dalibor Trojka, Lubomír a Ludvík Vincouroví, Miroslav Zoubek, Jan Swienczek, Vilém Juzef, Karel Dolinek, Valter a Gustav Lanzovi.

Hokej v Českém Těšíně byl zmíněn i v „černé kronice“, když v zápase s Orlovou, který řídili rozhodčí Strančánek s Bittnerem, došlo k jejich inzultaci. Někteří z přítomných diváků se neudrželi a na protest vůči nespravedlivému rozhodování vypnuli hlavní zdroj elektřiny a při zatmění hodili na rozhodčí s patřičnými štouchanci deku. Tímto činem byli poškozeni hráči, kteří „vyfasovali“ trest kontumační prohry a uzavření kluziště.

Posledním větším úspěchem hokejistů Českého Těšína před delším odmíčením v letech 1965–1985 bylo získání Poháru Městského národního výboru v Karvině na okresním turnaji, když ve finále 15. ledna 1961 na zimním stadionu v Karvině porazili Baník Havířov-Suchá 7:5. V semifinále porazil Slavoj Český Těšín tehdejší Baník ČSA Karviná. Vítězové poháru hráli v sestavě: Stanislav Vincour,

Jiří Zarembo, Lothar Mach, Lubomír a Ludvík Vincouroví, Bronislav Heczko, Jan Swienczek, Engelbert Zelinka, Ota Zajonc, Mięczyśław Przybyła, Eduard Dorda, Adolf Jaroš a Pavel Bruk. V lednu 1961 navíc posílila celá šestka hráčů Slavoj sousední Piast Cieszyn v přátelském utkání s mistrem Polska Górnikem Katowice. Kombinovaný polsko-český celek prohrál na kluzišti v Cieszyně 1:7. V mistrovském celku totiž hráli všichni tehdejší polští reprezentanti. Jedním z rozhodčích byl i prvoligový sudí Vlastimil Čudek z Českého Těšína.

Závěrem našeho krátkého vzpomínání zmíníme také obětavé funkcionáře, zapálené v poválečných letech pro českotěšínský hokej. Byli to zejména: Miroslav Schnirch, Karel Swienczek, Luboš Vincour, Valter Thoman, Ludvík Klyszcz, Milan Valica, Karel Chvastek, Vilém Kozok (prvoligový fotbalový rozhodčí), Fero Martinkovič či Jindřich Lustgold.

V českotěšínské kabině se před zápasem převlékají hokejisté (zleva): Ota Danyš, Valter Lanz, Stanislav, Ludvík a Lubomír Vincouroví, 50. léta 20. století, archiv Stanislava Vincoura

Úspěšní hokejisté Slavoj Český Těšín, horní řada zleva: Stanislav Vincour, Dalibor Trojka, Miroslav Zoubek, Gustav Lanz; sedící zleva: Lubomír Vincour, Karel Dolinek, Ludvík Vincour a Valter Lanz, r. 2008, archiv Stanislava Vincoura

Mezinárodní vědecká konference Šlechtic v Horním Slezsku v novověku (16.–19. století)

David Pindur

Jedním z mnoha úspěšných výsledků dlouhodobé spolupráce Muzea Těšínska s odbornými a vědeckými pracovišti nejen v našem regionu byla spoluorganizace dvoudenní mezinárodní vědecké konference s názvem *Šlechtic v Horním Slezsku v novověku (16.–19. století)* s podtitulem *Vztah regionu a center v osudech a kariérách místní či příchozí šlechty*, která se uskutečnila 5.–6. listopadu 2009 v Těšíně (Cieszyn, dále jen Těšín). Hlavními organizátory konference byly vedle českotěšínské muzejní instituce Katedra historie Filozofické fakulty Ostravské univerzity, Centrum pro hospodářské a sociální dějiny Ostravské univerzity v Ostravě a Instytut Historii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Sponzory akce byly pak těšínský Urząd Miejski a Hotel Piast v Českém Těšíně.

Ústředním tématem pořádané akce byla, jak již název napovídá, hornoslezská aristokracie a její vztah k místním, zemským či zahraničním centrům (v rovině politické, společenské, hospodářské, náboženské i kulturní). Sledovaly se možnosti vzniku osobních kariér konkrétních šlechticů s případným dopadem na další osudy jejich rodů. Položena byla otázka, jaké možnosti uplatnění nabízel prostor Horního Slezska (tedy

Opolsko-Ratibořsko, Těšínsko, Pštínsko, Opavsko a Krnovsko) příslušníkům jak domácí aristokracie, tak i příchozí šlechtě původem z jiných zemí Koruny české ale i z širšího prostoru habsburské monarchie a zahraničí. Stranou pozornosti rovněž nezůstal významný moment z dějin nejen Horního, nýbrž celého Slezska, tedy pruský zábor jeho většiny v polovině 18. století a další vývoj v nových, radikálně změněných politicko-geografických podmínkách Pruského a Rakouského Slezska. S ohledem na vymezené téma byla konference rozdělena do tří hlavních bloků, v jejichž rámci aktivně vystoupilo dvacet referentů z devíti vědeckých pracovišť a institucí v České republice (Ostravská univerzita v Ostravě, Univerzita Karlova v Praze, Univerzita Pardubice, Slezská univerzita v Opavě, Muzeum Těšínska v Českém Těšíně, Masarykovo muzeum v Hodoníně, Vlastivědné muzeum v Šumperku – Muzeum v Mohelnici, Zemský archiv v Opavě a olomoucká pobočka Zemského archivu v Opavě) a šest referentů ze dvou polských univerzitních pracovišť (katovický Uniwersytet Śląski a Uniwersytet Zielonogórski). Jednání se však zúčastnili v řadách auditoria i další odborníci z České republiky, Polska a Slovenska, mj. také ze Slovenské akademie věd v Bratislavě. Ti svými

Úvodní referát konference na téma Šlechtic v Horním Slezsku v novověku (16.–19. století) přednesl Mgr. Jiří Brňovják, Ph.D. z Ostravské univerzity v Ostravě. Předsedajícími byli zleva: Prof. dr hab. Ryszard Kaczmarek (Uniwersytet Śląski w Katowicach), Prof. PhDr. Milan Myška, DrSc., Dr. h. c. (Ostravská univerzita v Ostravě), mgr inż. Jan Matuszek (Urząd Miejski w Cieszynie) a PaedDr. Zbyšek Ondřejka (Muzeum Těšínska), foto Aleš Zářícký

Autorem grafické podoby
pozvánky na konferenci je
Jiří Jung

postřehy aktivně přispěli k diskuzím mezi jednotlivými tematickými bloky konference.

První den konference probíhal od dopoledních hodin v reprezentativním zasedacím sále těšínské radnice. V tomto prostoru, jehož podoba je dílem těšínského architekta Albína Teodora Prokopa z roku 1906 a jehož zdi jsou lemovány erbovní galerií šlechty z Těšínska, konferenci slavnostně zahájili za pořádající instituce Aleš Zářícký a Milan Myška (Ostravská univerzita v Ostravě), Ryszard Kaczmarek (Uniwersytet Śląski w Katowicach), ředitel Muzea Těšínska Zbyšek Ondřeka a za hostitele těšínský místostarosta Jan Matuszek. Vstupní referát k problematice hornoslezské šlechty ve sledovaném období 16.–19. století přednesl Jiří Brňovják (Ostravská univerzita v Ostravě), který se zamýšlel nad definicemi pojmů z názvu i podtitulu konference, jejich aplikací na specifické podmínky Horního Slezska, a také nad pestrými variacemi zde žijící aristokracie v daném období. Pomyslným prologem k vlastnímu tématu konference byly rovněž první tři příspěvky. Nestor výzkumu slezské a severomoravské šlechty Jiří Stibor (Zemský archiv v Opavě) se ve svém přehledovém příspěvku pokusil nastínit základní proměny šlechty na Těšínsku od prvních středověkých zmínek o jednotlivých zdejších rodech. Problematiku zasadil do širšího kontextu nejen v rámci Slezska, nýbrž i ostatních zemí Koruny české a sousedních Uher i Polska v pozdním středověku a raném novověku, především v období předbělohorském. Zkoumáním této proměny dospěl referent k závěru, že její základní tendencí byl pokles významu těšínské autochtonní šlechty a migrace jejich příslušníků za hranice Těšínského knížectví v okamžiku kulminace vzestupu těchto rodů v domácím prostředí a jejich nahrazení příslušníky příchozí šlechty. Svůj výklad doložil četnými příklady z prostředí rodů Sobků z Kornic, Skrbenských z Hříště, Ruseckých z Ejvaně, Tluků z Tošanovic, Stařínských z Bítkova aj. Následující

příspěvek Jiřího Peterky (Zemský archiv v Opavě) poskytl základní přehled o hlavních písemných pramenech k dějinám hornoslezské šlechty uložených v rozsáhlých fondech Zemského archivu v Opavě a poukázal také na úskalí spjatá s jejich studiem. V centru pozornosti přitom zůstaly zemské knihy opavské, krnovské, těšínské, opolsko-ratibořské a pštinské. Prolog uzavřel svým příspěvkem Jan Al Saheb (Muzeum Těšínska), který sledoval proměny uvnitř rytířského stavu v 16. století. V souvislosti s razantním nástupem šlechtického velkostatku, jako dominantního prvku tehdejší hospodářské struktury, zachytil postupnou „likvidaci“ do té doby velmi početné vrstvy drobné šlechty (vladyctva) na severomoravském hukvaldském panství olomouckých biskupů a její naprostou pauperizaci. Zamyslel se také nad migracemi některých rodů z Těšínského knížectví v důsledku konfesionalizace na moravské menší statky olomouckých biskupů v polovině 16. století (např. Bruzovští z Bruzovic aj.).

První ze tří ucelených bloků konference byl věnován hornoslezské šlechtě v období raného novověku (16.–18. století). V osmi příspěvcích zde byly sledovány hornoslezské dynastie či jejich konkrétní příslušníci a jejich vztahy ať již vůči domácímu prostředí, či mimo ně. Blok otevřel svým příspěvkem Waclaw Gojniczek (Uniwersytet Śląski w Katowicach). Barvitým způsobem v něm přiblížil úpadek těšínského rodu Čelů z Čechovic v polovině 16. století v důsledku vleklého sporu těšínského kancléře Jana Čela z Čechovic s knížetem Václavem III. Adamem. Na osobnost syna tohoto knížete, Adama Václava (*1574–†1617), a jeho kariéru spjatou s císařem Rudolfem II., pojištěnou zřeknutím se luterství a konverzí ke katolicismu, se soustředil Radim Jež (Muzeum Těšínska). Sledoval osudy tohoto předposledního mužského těšínského knížete z místní větve rodu Piastovců, kterého dlouholeté služby v císařské armádě a věrnost habsburskému rodu vynesla v předvečer třicetileté války

do úřadu vrchního zemského hejtmána ve Slezsku. Do neklidných dvacátých let 17. století situoval svůj referát Marek Vařeka (Masarykovo muzeum v Hodoníně), který se zabýval mocenskými aktivitami Karla I. z Lichtenštejna a jeho bratrů. Rod Lichtenštejnů se vybudováním rozsáhlé majetkové základny, k níž díky pobělohorským konfiskacím v Horním Slezsku náleželo Opavské a Krnovské knížectví, zařadil mezi přední mocenské elity v širším středoevropském kontextu. Do období 17. století situoval svůj výklad i David Pindur (Muzeum Těšínska), který představil dvě generace rodu Oppersdorfů a jejich mecenát ve prospěch katolické církve v prostoru nižšího stavovského panství Frýdek v širším kontextu jejich obdobných aktivit na jiném hornoslezském dominiu Horní Hlohov. Horlivý katolík hrabě Jiří z Oppersdorfu a jeho syn František Eusebius výrazně přispěli k rekatolizaci Horního Slezska. Stali se mj. zakladateli a mecenáši dodnes stojících sakrálních objektů na někdejší frýdeckém panství (v Bruzovicích, Dobré, Frýdku, Malenovicích-Borové a na Prašivé). Jarosław Kuczer (Uniwersytet Zielonogórski) představil výsledky svého dlouhodobého studia vývoje šlechtické titulatury v oblasti celého Slezska v období do první slezské války s akcentem na prostředí Opolsko-Ratibořského knížectví. Na základě analýzy archivních pramenů i dobové literatury shrnul tehdejší vyšší šlechtické tituly a vytváření raněnovověké vrstvy panského stavu ve Slezsku (*Herrenklasse, Herrenkaste*). Následný referát Karla Müllera (Zemský archiv v Opavě) přiblížil ikonografickou formou heraldickou sebereprezentaci šlechty někdejšího Těšínského knížectví v období od 16. století do roku 1918, přičemž zaměřil pozornost na kamenné heraldické památky ze zámeckých, sakrálních a funérálních objektů. Závěrem upozornil na naléhavou potřebu podrobného soupisu těchto ohrožených a nenávratně mizících památek těšínské aristokracie. Dvojice pracovníků Ostravské univerzity, Hana Šústková a Aleš Zářický, hledala paralely či odlišnosti v dějinách dvou hornoslezských rodů – Wilczeků a Larisch-Mönnichů – především v 18. a 19. století. Oba rody na základě moderního podnikání přesáhly svým významem hranice regionu. Wilczekové se mu pak zcela odcizili, což se zobrazilo např. i v indiferentním vztahu ke statku Polská Ostrava a jiným jejich majetkům v Horním Slezsku ve druhé polovině 19. století. Blok věnovaný raněnovověké aristokracii uzavřel Jan Županič (Univerzita Karlova v Praze), který se zaměřil na některé představitele židovské šlechty, spjaté především v rámci svých podnikatelských aktivit s hornoslezským prostorem.

Druhý blok s názvem *Mezi Pruskem a Rakouskem* sledoval projevy vlivu rozdělení

Horního Slezska mezi pruskou a rakouskou monarchii po první slezské válce v roce 1742 a v následujících desetiletích na osudy a kariéry zde usazené či příchozí šlechty. Małgorzata Konopnicka (Uniwersytet Zielonogórski) nastínila nové možnosti šlechticů z Horního Slezska na hohenzollernském dvoře v Berlíně či ve strukturách pruského státního aparátu. Milan Myška (Ostravská univerzita v Ostravě) se zabýval formou precizní mikrosondy osobností hraběte Alberta Josefa Hodice, který i díky svým držávám ležícím na nově vzniklé prusko-rakouské hranici v Horním Slezsku střídavě lavíroval mezi Marií Terezií a Fridrichem II., až u Hodice nakonec převážily sympatie k Prusku. Plastickým způsobem byl představen barokní kulturní život na Hodicových „hornoslezských Versailles“ – Slezských Rudolticích nedaleko Osoblahy. Tomasz Jaworski (Uniwersytet Zielonogórski) přiblížil životní osudy Ferdinanda von Richthofen z lužicko-dolnoslezského pomezí, významného geografa, cestovatele a předního německého sinologa 19. století. Referáty prvního dne konference uzavřel konkrétními příklady nobilitací, kterými Marie Terezie odměnila loajalitu svých hornoslezských úředníků a vojáků, Zbyněk Žouželka (Vlastivědné muzeum v Šumperku – Muzeum Mohelnice). Následná diskuze svědčila o ohlasu přednesených témat u přítomných posluchačů.

Druhý den jednání se konal v konferenčním sálu těšínské pobočky katovického Uniwersytetu Śląskiego na Bílské ulici. První tři příspěvky navazovaly na problematiku vztahů hornoslezské šlechty k Rakousku a Prusku. Téma otevřel Dušan Uhlíř (Slezská univerzita v Opavě), který popsal osudy rodu Lichnovských z Voštic do poloviny 19. století, mnohdy fatálně poznamenané držbou statků po obou stranách uměle vytýčené prusko-rakouské hranice v Horním Slezsku (především na Opavsku) a jejich oscilací mezi Vídní a Berlínem. Příslušníkům rodu Lichnovských se věnoval i Jiří Jung (Ostravská univerzita v Ostravě). Plasticky přiblížil dlouhodobý služební pobyt knížete Karla Maxe Lichnovského a jeho manželky Mechtilde, držitelů Chuchelné u Hlučína, v Berlíně v předvečer první světové války. Václav Hořčíčka (Univerzita Karlova v Praze), jenž svým příspěvkem uzavřel blok *Mezi Rakouskem a Pruskem*, se věnoval otázkám vyvlastnění majetků lichtenštejnského knížete Františka Josefa II. v Československu v roce 1945 a dopadům konfiskací na další československo-lichtenštejnské diplomatické vztahy v letech 1945–1948.

Poslední, třetí blok konference nesl název *Migrace a kariéry*. V jeho rámci byla zkoumána otázka vlivu odchodů hornoslezských šlechticů za hranice regionu na jejich další osobní vzestup či

*První den konference
(5. 11. 2009) se konal
v reprezentativním zasedacím
sále těšínské radnice
s heraldickou výzdobou
z r. 1906 zpodobňující erby
šlechty z Těšínského knížectví,
foto Jiří Brňovják*

naopak přichodů cizí šlechty do Horního Slezska a jejich uplatnění v tomto prostoru v období od pozdního středověku až do závěru 19. století. Bożena Czwojdrak (Uniwersytet Śląski w Katowicach) přiblížila osudy a kariéru hornoslezského šlechtice Jana Meżyka (†1437) na polském královském dvoře v Krakově a věnovala se jeho službám panovnickému rodu Jagellonců. Obdobnou problematiku migrací hornoslezské šlechty do polského království v období pozdního středověku sledoval na vybraných příkladech Jerzy Sperka (Uniwersytet Śląski w Katowicach). Oslnivou politickou kariéru olešnického rodáka Bernarda Bírky z Násilí představil Petr Kozák (Zemský archiv v Opavě). Bírka spojil svůj osud se službami Jiřímu z Poděbrad a jeho synovi, opavskému knížeti Viktorinovi, a tím i s promyšleným budováním rozsáhlé majetkové základny v Opavském a Krnovském knížectví. Jan Štěpán (Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc) se věnoval promítání projevů nepotismu a arivismu v životních osudech Václava Pavlovského. Tento rodák z hornoslezských Pavlovic nedaleko Pštíny našel své uplatnění ve správním aparátu mensálních statků olomouckého biskupství především prostřednictvím zástity ze strany svého staršího bratra, olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic. Jelikož příspěvek týkající se vzestupu rodu Sulkovských, držitelů Bílska, nebyl pro neúčast referenta Sławomira Górzyńskiego (Wydawnictwo DiG Warszawa) přednesen, následovalo vystoupení Jiřího Kubeše (Univerzita Pardubice). Představil život Františka Julia Verduga (*1661–†1712), potomka španělské aristokracie držící statky v Čechách a následně

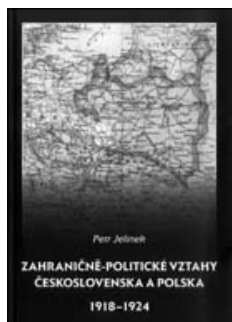
v Opolsko-Ratibořském knížectví. Blok uzavřel Tomáš Krejčík (Ostravská univerzita v Ostravě). Středem jeho zájmu se stal nobilitovaný těšínský rodák Antonín Wittmann von Denglaz, jehož osud korespondoval s průnikem panských úředníků do šlechtických vrstev první poloviny 19. století.

Na závěr stručně zhodnotili dvoudenní mezinárodní konferenci zástupci pořádajících institucí: Aleš Zářický a Tomáš Krejčík (Ostravská univerzita v Ostravě), Jerzy Sperka (Uniwersytet Śląski w Katowicach) a David Pindur (Muzeum Těšínska). Již bohatá diskuze v rámci jednotlivých bloků, přenesená do konferenčních kuloárů i do samotného závěru naznačila, že odborné příspěvky přednesené na těšínské akci znamenají významný přínos a posun v dosud tak neuspokojivě zpracované problematice novověké aristokracie nejen v celém Horním Slezsku, ale i v jeho nejjižovýchodnější části – na Těšínsku. Stávají se zároveň v mnoha ohledech podnětem a výzvou pro další hlubší studium dosud nezpracovaných témat z této problematiky. Konference také poukázala na nezbytnost komparativně založeného mezinárodního výzkumu a s tím spojenou aktivní spolupráci pracovišť. Příspěvky přednesené na konferenci spatří svou tištěnou podobu v rámci ediční řady Ostravské univerzity s názvem *Nobilitas in historia moderna*, kterou vydává zdejší Centrum pro hospodářské a sociální dějiny. Úzká spolupráce Muzea Těšínska s ostravským vědeckým pracovištěm bude ostatně v tomto roce pokračovat společným vydáním kritické edice významného pramene pro poznání života hornoslezské šlechty v 17. století – *Paměti rozdílých* Kryštofa Bernarda Skrbenského z Hříště z let 1632–1685.

Z nové literatury (nejen) o Těšínsku

Gabriela Chromcová – David Pindur

Jelínek, Petr: Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918–1924. Opava 2009, 226 s., ISBN 978-80-86887-12-8

Nejnovější publikaci týkající se komplikované problematiky vztahů Polska a Československa v letech bezprostředně po první světové válce vydala Matice slezská. Mapuje mezinárodní vztahy obou těchto nástupnických států zaniklého Rakousko-Uherska, které měly původně podle představ západních spojenců vytvořit jako aliance silný stabilizační faktor v poválečné středovýchodní Evropě. Tato očekávání však nebyla splněna a vzájemné sousedství obou republik bylo poznamenáno vleklými územními spory, především o Těšínsko, ale i Oravu a Spiš. Kniha je doplněna řadou přehledných tabulek a map.

Machaczek, Eduard: 80 let třineckého hokeje. Almanach k osmdesátému výročí založení ledního hokeje v Třinci. Třinec [2009], 416 s., ISBN neuvedeno

Výpravný jubilejní almanach vydaný HC Oceláři Třinec mapuje zdejší hokejový klub, který se řadí k nejstarším na Těšínsku, od jeho založení až do současnosti. Najdeme zde vedle kvalitních černobílých a barevných fotografií a vzpomínek pamětníků také přehled všech sezon, statistiky, složení mužstev v jednotlivých ročnících. Autorem je dlouholetý hokejový činovník, kronikář, hlasatel a především věrný příznivce třineckého sportovního fenoménu.

Gajdzica, Kazimierz (ed.): Od dziadka do wnuka. 60 lat czeskokocieszyńskiej Alma Mater. Czeski Cieszyn 2009, 127 s., ISBN neuvedeno

Almanach vydaný k 60. výročí založení Gymnázia s polským jazykem vyučovacím v Českém Těšíně zahrnuje dějiny školy, vzpomínky a seznamy učitelů a absolventů. Předchůdcem dnešní školy

byla polská paralelka otevřená na českém gymnáziu na Frýdecké ulici 1. září 1938. Dne 21. března 1949 bylo v Českém Těšíně ustanoveno samostatné Reálne gymnásium s polským vyučovacím jazykem (Gimnazjum Realne z polskim językiem wykładowym).

Velička, Drahomír (red.): Príspevky k historiografii Kysúc. Terra Kisucensis, II, 2009, 134 s., ISBN 978-80-969922-1-8

Sborník ze stejnojmenného historického semináře, uspořádaného občanským sdružením Terra Kisucensis na půdě Kysuckého muzea v Čadci 22. května 2009 je věnován osobnostem spjatým s historiografií kysuckého regionu v uplynulých staletích (např. Anton Petrovský-Šichman, Alexander Lombardini, Karol Točík, Ján Beňko aj.). Sousední Těšínsko je zde zastoupeno příspěvky: David Pindur, *Kysuce v díle Franciszka Popiołka (1868–1960)* a Jan Al Saheb, Radim Jež, *Josef Macůrek (1901–1992) a jeho přínos k poznání dějin moravsko-slezsko-kysuckého pomezí*. Vítanou pomůckou je příloha sborníku v podobě výběrové bibliografie prací k historiografii Kysuc.

Dembiniok, Józef: Katalog monet śląskich w zbiorach Muzeum w Chorzowie. Monety książęce, miejskie oraz stanów śląskich. Chorzów 2008, 91 s., ISBN 978-83-88427-88-6

Publikace přehledně seznamuje s dějinami slezského mincovnictví a je doplněna katalogem slezských ražeb z numismatické sbírky Muzea v hornoslezském Chořově. Katalogová část je rozdělena do tří celků sledujících mincovní aktivity a ražby slezských knížat, stavů a měst.

Města a obce Těšínska se představují

Český Těšín

Území, na kterém se rozkládá město Český Těšín, leží na levém břehu řeky Olše. V minulosti bylo předměstím Těšína, do roku 1653 rezidenční sídla místní větve rodu slezských Piastovců. První světová válka přinesla rozpad Rakousko-Uherska a vznik nových států, mj. také Československa a Polska. Doposud celistvé území Těšínského Slezska se stalo v letech 1918–1920 předmětem mocensko-politických zájmů obou nástupnických států. Řešení přinesla až velvyslanecká konference dohodových mocností. Dne 28. července 1920 bylo Těšínské Slezsko rozděleno mezi Československo a Polsko a s ním i původní město na dvě – Cieszyn a Český Těšín.

Město Český Těšín bylo utvořeno z předměstí Těšína a to spojením katastrálního území někdejších předměstí Saská Kupa, Kamenec, samostatné obce Brandýs a části obce Mosty. V roce 1920 se na území města o velikosti 2,66 km² nacházelo 508 obytných domů a žilo zde 8 068 obyvatel. V administrativně správní struktuře Československé republiky se přesto stalo centrem politického okresu. Po vytýčení nové státní hranice zůstala na českém území jediná dvě městská zařízení – plynárna a železniční nádraží Košicko-bohumínské dráhy. Naprosto scházely pro státní a obecní samosprávu, městská zařízení, školní a obytné budovy. Pouze velkorysý stavební rozvoj mohl vytvořit nové a funkční městské sídlo. Již v roce 1922 byly předloženy plány pro stavební rozvoj města. Konečný plán výstavby vypracoval v roce 1927 brněnský architekt Emil Leo a definoval tak základní urbanistickou osnovu města.

Přerod dosavadního předměstí v moderní okresní město byl obdivuhodně rychlý. S finanční podporou československého státu byly vystavěny tři evangelické kostely, obytné domy, obchody, hotely, banky a další. Čilý stavební ruch byl prakticky zastaven až roku 1938. Růst Českého těšína byl podmíněn potřebami administrativně-správního centra s pestrým výběrem výroby a služeb. Vzniklo kulturně-společenské centrum, které plnilo v české části Těšínského Slezska podobnou funkci jako dřívější Těšín.

Ke spojení obou sousedních měst v jeden organismus došlo v říjnu 1938 po připojení části českého Těšínska k Polsku. Někdejší Český Těšín byl přejmenován na Cieszyn Zachodni (Západní Těšín). Po vypuknutí druhé světové války v roce 1939 se Polskem zabrané území stalo součástí Německé říše až do osvobození, kdy byly státní hranice navráceny do předmnichovského stavu. I po 2. světové válce zůstalo typickým rysem Českého Těšína množství škol, kulturních zařízení a spolků. Již na podzim roku 1945 bylo založeno Divadlo Těšínského Slezska. První poválečná léta a následné desetiletí do konce 50. let vrátily městu politicko-správní úlohu i společenský význam z předmnichovského období. Po roce 1945 nastaly veliké změny také v městské výstavbě. V roce 1949 byla vypracována studie směrného plánu města Český Těšín, v němž byla již zahrnuta také původně samostatná obec Svibice, která byla s městem administrativně sloučena v roce 1947. Na základě podkladů této studie byl později vypracován územní plán, podle kterého byla po roce 1960 prováděna výstavba města. Monotonní sídlíšní zástavba ze 60. až 80. let výrazně rozšířila bytový městský fond, ale městu z hlediska urbanistického ani funkčního příliš neprospěla. V roce 1960 ztratil Český Těšín v rámci celostátní reorganizace územně administrativního systému statut okresního města. Český Těšín se tehdy stal známým zejména jako centrum papírenského a polygrafického průmyslu.

Výraznou roli ve městě i dnes sehrává střední a odborné školství, české i polské. Zdejší dění obohacuje řada významných kulturních a společenských zařízení – Muzeum Těšínska, Městská knihovna a Kulturní a společenské středisko Střelnice. Osobitě postavení má Těšínské divadlo s českou a jedinou polskou scénou v České republice. Multinárodní, multietnické a multikulturní soužití obyvatel žijících ve městě přispívá k současnému formování života nejen samotné sídelní lokality, ale i celého regionu.

Radnice, r. 2008

Hoheneggerův dům na nároží Hlavní třídy a Pražské ulice, r. 1880

Železniční stanice, r. 2008

Gymnázium s českým jazykem vyučovacím, okolo r. 1935

Adresa: Městský úřad Český Těšín, Náměstí ČSA 1/1, 737 01 Český Těšín, telefon: +420 553 035 111, e-mail: epodatelna@tesin.cz, <http://www.tesin.cz> • Starosta města: Ing. Vít Slováček • Počet členů zastupitelstva: 27 (ODS – 7 mandátů; KDU-ČSL – 6; ČSSD – 4; KSČM – 3; Sdružení nezávislých kandidátů – 2; Hnutí pro Těšín – 3; Volba pro město – 2) • Počet obyvatel k 9. 5. 2010: 25 089 obyvatel, z toho 12 852 žen a 12 237 mužů • Rozloha: 3381 ha

Text Pavlína Badurová, ilustrace Město Český Těšín a Muzeum Těšínska

